

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE**

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ilona Tůmová

Dějiny České katolické charity do roku 1960.

Poděkování.

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Mgr. Janu Dobešovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky, trpělivost a podporu při tvorbě této bakalářské práce.

Prohlašuji,

že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání stejného nebo jiného titulu.

V Praze dne :

Podpis:

Anotace:

Předmětem této bakalářské práce je primární výzkum zaměřený na dějiny České katolické charity v jejím prvním období do roku 1960. Podnětem ke zvolení tématu byla moje práce na inventarizaci fondu Česká katolická charita, uloženého v Národním archivu Praha a dále pak studium pramenů ve fondech uložených taktéž v Národním archivu Praha se vztahem k náboženskému životu, vzniku a chodu České katolické charity. V práci jsou shrnuty pečovatelské, pracovní, sociálně-kulturní v neposlední řadě i politické poměry na pracovištích a v ústavech České katolické charity v Čechách a na Moravě, práce dalších složek organizace a situace řeholních sester v letech 1950 – 1960.

Klíčová slova: Česká katolická charita, ústavy sociální péče, řeholnice, katolická církev, socialismus.

Abstract: The subject of this thesis is the primary research on the history of the Czech Catholic Charity in its first period into the 1960. The impetus for the selected topic was my work to fund an inventory Czech Catholic Charity, deposited in the National Archives in Prague and further the study of sources of funds deposited also in national Archive in Prague with relation to religious life, genesis and functioning of the Czech Catholic Charity. The thesis contains summarized nursing, employment, socio-cultural, last but not least, the political relations at the workplaces and in institutions of Caritas Czech Republic in Bohemia and Moravia, the labour organizations and other components of the situation of nuns in 1950 - 1960's.

Keywords: Czech Catholic Charity, social care, religious sisters, Catholic Church, socialism.

Obsah:

---

1. ÚVOD	
1.1. Cíl bakalářské práce	6
1.2. Literatura a prameny k tématu	7
1.2.1. Literatura	7
1.2.2. Prameny	10
1.3. Poznámky k textu bakalářské práce	11
2. DĚJINY ČESKÉ KATOLICKÉ CHARITY DO ROKU 1960	
2.1. Úvod	13
2.2. Historické souvislosti vzniku České katolické charity	15
2.3. Státní úřad pro věci církevní	17
2.4. Předchůdce České katolické charity	19
2.5. Vznik České katolické charity	21
2.6. Financování České katolické charity a ekonomické poměry	32
2.7. Chrámová služba	38
2.8. Situace řeholních sester ve sledovaném období a život v ústavech	42
2.9. Kanovník Jan Mára O. Cr.	48
2.10. Shrnutí	49
FOND ČESKÉ KATOLICKÉ CHARITY V NÁRODNÍM ARCHIVU V PRAZE	
2.10. Úvod	52
2.11. Práce s fondem před inventarizací	54
2.12. Členění personálních spisů	56
3. ZÁVĚR	60
4. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	
4.1. Prameny	62
4.2. Literatura	62
4.3. Prameny on - line	64
4.4. Seznam příloh	65
5. PŘÍLOHY	66

1. ÚVOD

1.1. Cíl bakalářské práce

Předkládaná bakalářská práce si klade za úkol zmapovat dějiny nesocialistické organizace v Československé republice – spolku Česká katolická charita od jejího vzniku až po rok 1960. Tehdy její primární poslání, tj. poslání charitní v širším slova smyslu končí, a dále je v charitní oblasti soustředěno především na péči o církevní osoby pokročilejšího věku.

Bakalářská práce je koncipována do dvou oddílů. V prvním vás seznámím se vznikem České katolické charity, s historickými předchůdci a vývojem práce tohoto spolku v éře komunistického režimu. Dále se stanovami České katolické charity, jejími změnami, organizačním členěním a proměnou jejího původního určení v průběhu let 1949 až 1960. Z bohaté minulosti tohoto spolku jsem vybrala jako součást bakalářské práce i kapitoly, pojednávající o dvou nejdůležitějších složkách organizace, tj. o ústavech České katolické charity a dále pak o její výrobní součásti - Chrámové službě. Zapomenuta nebude ani otázka financování České katolické charity. Oddíly jsou zpracovány především z pramenné základny.

V druhé části bakalářské práce vás seznámím s přípravnými pracemi pro inventarizaci fondu Česká katolická charita, s jeho stavem, s členěním personálních spisů a postupy při práci s materiálem fondu samotného.

1.2. Literatura a prameny k tématu

1.2.1. Literatura

Primární literatura k tématu této bakalářské práce téměř neexistuje. Nelze se divit, fond České katolické charity je fondem nezpracovaným a v současné době nepřístupným pro širší vědecké bádání¹. Pomineme-li vzpomínky samotných kněží a řeholníků, které jsou povětšinou subjektivní, deníků řeholních sester, které lze najít v archivech jejich mateřských klášterů a drobných tisků vydavatelství České katolické charity, setkáváme se v člancích a publikacích ostatních autorů věnovaných vztahu státu a církve v padesátých letech 20. století pouze s pojmem „charitní domov“. Charitní domovy se těmito drobnými odkazy dostávají do pozice pouhé poznámky v textu pro případ, že by čtenář projevil zájem o další osud církevní nebo i světské osoby, která přestala být ústřední či obětní postavou mocensko-politické události.

Pod pojmem primární literatura zde tedy uvedu publikace, ze kterých jsem čerpala při práci samotné, nebo která se věnuje výše uvedeným vztahům mezi státem a církví v období po roce 1948 a sociálnímu systému ve sledovaném období.

Výborným doplňujícím materiálem, především pro počátky vzniku České katolické charity, jsou pak materiály z fondů uložených ve Vojenském historickém archivu, Národním archivu, Ústředním archivu Akademie věd ČR a Archivu ministerstva zahraničních věcí, které zpracovali editoři Marie Bulínová, Milena Janišová a Karel Kaplan v publikaci *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951*². V úvodu autoři poukazují na fakt, že nebylo pátráno ve fondu Státního úřadu pro věci církevní a odkazují až na díl druhý³. Publikaci vydalo nakladatelství Doplněk.

Bibliografie k období vztahu státu a církve v padesátých letech 20. století se zdá na první pohled bohatá. Při bližším zkoumání se však jedná často o přebírání již zpracovaných dokumentů jen s drobnými úpravami.

Výjimkou jsou dvě práce, obsáhlé a hojně citované, vztahující se k období snah o likvidaci řeholí. Jsou to práce Karla Kaplana *Stát a církve v Československu v letech 1948 –*

---

¹ stav k roku 2013.

² BULÍNOVÁ, Marie, ed., JANIŠOVÁ, Milena, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. 1. díl. Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka"): Duben 1949 - březen 1950*. Brno: Doplněk, 1994. Edice dokumentů.

³ k datu 10. ledna 2014 nebyl druhý díl publikace vydán.

1953, a *Kronika komunistického Československa s podtitulem Doba tání 1953 – 1956*⁴. Obě publikace vydalo nakladatelství Barrister & Principal.

Pro seznámení se s plánem řešení církevní otázky na přelomu 40. a 50. let dvacátého století dobře poslouží také kniha autorů Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*⁵, vydaná Centrem pro studium demokracie a kultury. Jedná se o extrakt a následnou kompilaci z dosud vydaných publikací a statí k danému tématu a poskytuje širokou odkazovou základnu pro další studia. Oba autoři jsou dobře obeznámeni s historickými souvislostmi. Nepracují však s prameny.

Předmětem této bakalářské práce není a ani nemůže být širší zkoumání procesů vedoucích k likvidaci řádů. Je však potřeba se o těchto akcích zmínit, protože v mnoha případech se důsledky projevují v práci a poslání České katolické charity. Ke studiu doporučuji dvě publikace od stejného autora. Jedná se o Vojtěcha Vlčka. První knihou je *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948 – 1964*⁶, vydaná Maticí cyrilometodějskou. V této publikaci najde čtenář především výsledek mravenčí práce autora ohledně osudů jednotlivých řádů. Kniha obsahuje jmenný rejstřík osob, bohužel bez odkazů na strany textu. Druhou knihou stejného autora je pak obdobná publikace s názvem *Ženské řehole za komunismu 1948 – 1989*, vydaná taktéž Maticí cyrilometodějskou⁷.

Chtěla bych zde ještě vzpomenout knihu editorů Pavla Marka a Jiřího Hanuše: *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*⁸, vydanou Centrem pro studium demokracie a kultury. Jedná se o sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference s názvem: „Významné osobnosti církví a náboženských společností v politickém životě 20. století“, konané v roce 2006 v Olomouci. Jak sám název naznačuje, jedná se o příspěvky věnované jednotlivým církevním osobnostem nejen katolické církve. Bohužel i zde chybí rejstřík.

---

⁴ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993.

Studie - materiály - dokumenty; sv. 3.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005.

⁵ BALÍK, Stanislav, HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

⁶ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004.

⁷ VLČEK, Vojtěch, ed. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989): sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. Olomouc: MCM, 2005.

⁸ MAREK, Pavel, HANUŠ, Jiří. *Osobnost v církvi a politice*. Praha: Českobratrská církev evangelická v Praze, 2008.

Sociální otázkou ve sledovaném období se zabývají autoři Lenka Kalinová a Jakub Rákosník. Pro objasnění základních otázek spojených s vývojem sociálního zabezpečení, a to nejen v Československu, se zabývají dvě práce Lenky Kalinové - *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945 – 1948*⁹, publikace vydaná Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, a *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*¹⁰, kterou vydalo nakladatelství Academia.

Vynikající prací k otázce vývoje sociálního státu je publikace Jakuba Rákosníka – *Sovětizace sociálního státu*¹¹, vydaná Univerzitou Karlovou v ediční řadě Fontes. Erudice autora, podání složité poválečné situace z hlediska sociální péče, detailně zpracovaný výzkum a orientace ve vývojových etapách zabezpečení obyvatelstva jsou výborným pomocníkem při studiu. Obsáhlá monografie využívá a odkazuje na řadu dílčí literatury a autor pracuje i s prameny mnoha fondů. Pro přiblížení situace na poli sociálním využívá Jakub Rákosník i periodik vycházejících v popisované době, a citací z nich, čímž přibližuje každodennost člověka v návaznosti na prováděcí předpisy zákonů, vztahujících se k danému tématu i samotné „žítí“ obyvatelstva v období patnácti let mezi roky 1945 – 1960.

Pro zájemce o memoárovou literaturu jako popis každodenního života pronásledovaných církevních i věřících lidí doporučuji čtyřsvazkovou publikaci, u jejíž zrodu stál arcibiskup Karel Otčenášek a jež je formou dopisů svědectvím uplynulých let nesvobody¹². Dopisů s přímým vztahem k práci České katolické charity není mnoho, spíše v této publikaci najde zájemce vzpomínky řeholníků a řeholních sester na stěhování z jejich klášterů v rámci akcí vyklizení mužských klášterů a akce „VŽK“, a vzpomínky na pracovní podmínky a práci sester v severočeských textilních závodech a na statcích při zemědělských pracích. Publikaci vydalo Biskupství královéhradecké v Hradci Králové v letech 2000 – 2004.

---

⁹ KALINOVÁ, Lenka. *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Česká společnost po roce 1945. Sv. 1.

¹⁰ KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007.

¹¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sovětizace sociálního státu: lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945-1960*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. Fontes; sv. 2.

¹² *Kamínky: drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2000-2002. 4 sv.

1.2.2. Prameny

Základním materiálem pro první část mé práce se stalo pátrání ve fondech uložených v Národním archivu Praha, pracoviště Praha 4 - Chodovec. Jedná se o fondy Státní úřad pro věci církevní, Státní úřad pro věci církevní - dodatky, Státní úřad pro věci církevní - zasedání kolegia ministra - předsedy a fond Ministerstvo školství.

V roce 2000 byl pro materiály s poznámkami tajné, přísně tajné a důvěrné zrušen stupeň utajení vládním usnesením č. 1086/2000. Během roku 2001 byla paní PhDr. Alenou Noskovou z Národního archivu (tehdy ještě Státního ústředního archivu Praha) provedena prohlídka výše označených dokumentů a tyto materiály odtajněny. Zrušením utajení byla moje práce značně zjednodušena, protože jsem mohla pracovat s celým fondem Státního úřadu pro věci církevní bez jakéhokoliv omezení¹³. Mrzí mne jen fakt, že málo badatelů se věnuje velmi dobře dochovanému materiálu, a že jsem na přelomu roku 2013/2014 byla jediná, kdo pátral v tomto fondu pro jiné účely než účely církevních restitucí.

V poznámkovém aparátu jsou pramenné základny citovány takto¹⁴:

Fond Státní úřad pro věci církevní¹⁵: NA v Praze, fond SÚC.

Fond Státní úřad pro věci církevní, dodatky¹⁶: NA v Praze, fond SÚC - dodatky.

Fond Státní úřad pro věci církevní - zasedání kolegia ministra - předsedy¹⁷: NA v Praze, fond SÚC, zasedání kolegia ministra – předsedy.

Fond Ministerstvo školství a kultury, církevní odbor¹⁸: NA v Praze, fond MŠK, církevní odbor.

---

¹³ Stav ke dni 12. 01. 2015.

¹⁴ Zpracováno podle nové citační normy ČSN ISO 690:2011 - Bibliografické citace. Dostupné z: www.iso690.zcu.cz. [cit. 2. 6. 2015].

¹⁵ Fond Státní úřad pro věci církevní (1949 – 1956) je uložen v Národním archivu v Praze, pracoviště Praha 4 Chodovec, ul. Archivní 4/2257, oddělení fondů státní správy z let 1945 – 1992, 4. oddělení archivu, číslo fondu NAD 852, číslo archivní pomůcky 1058. Dostupné on-line: <http://www.badatelna.eu/fond/1910/> [cit. 3. 1. 2015].

¹⁶ Fond Státní úřad pro věci církevní, dílčí část Dodatky (1949 – 1956) je uložen v Národním archivu v Praze, pracoviště Praha 4 Chodovec, ul. Archivní 4/2257, oddělení fondů státní správy z let 1945 – 1992, 4. oddělení archivu, číslo fondu NAD 852, číslo archivní pomůcky 1647. Dostupné on-line: <http://www.badatelna.eu/fond/1910/> [cit. 3. 6. 2015].

¹⁷ Fond Státní úřad pro věci církevní, dílčí část Fond zasedání kolegia ministra – předsedy, soupis dokumentů (1953 – 1956) je uložen v Národním archivu v Praze, pracoviště Praha 4 Chodovec, ul. Archivní 4/2257, oddělení fondů státní správy z let 1945 – 1992, 4. oddělení archivu, číslo fondu NAD 852, číslo archivní pomůcky 1646. Dostupné on-line: <http://www.badatelna.eu/fond/1910/> [cit. 15. 3. 2015].

¹⁸ Fond Ministerstvo školství a kultury, dílčí část Fond církevní odbor (1956-1967) je uložen v Národním archivu, pracoviště Praha 4 Chodovec, ul. Archivní 4/2257, oddělení fondů státní správy z let 1945 – 1992, 4. oddělení archivu, číslo fondu NAD 994, číslo prozatímní archivní pomůcky N 89.

Za citovaným fondem je uvedeno číslo kartonu, inventární číslo, případně číslo dokumentu (u Fondu SÚC, zasedání kolegia ministra – předsedy) nebo případně složka, druh diplomatického materiálu a datace, pokud je uvedena.

Druhá část bakalářské práce je zpracována z vlastního fondu Česká katolická charita, uloženém v NA Praha, pracoviště Praha 6. Jeho pramenná základna je uvedena takto: Fond České katolické charity¹⁹: Národní archiv v Praze, fond Česká katolická charita.

1.3. Poznámky k textu bakalářské práce:

a) Pravopis:

V textu je důsledně používán termín Česká katolická charita. Není přihlíženo k různým odlišnostem při psaní názvu organizace, které se objevují v pramenech i v literatuře, protože snaha zabránit používání slova „katolická“ v textech dokumentů z fondů, neměla dlouhého trvání. Vedla pouze ke zmatkům a domnívám se, není podstatné se jí zabývat. Pokud je v textu bakalářské práce použito samostatně stojící slovo Charita, je uvedeno pouze pro „Charitu – Chráněnou službu“, součást České katolické charity, ev. pro jejího předchůdce „Charitu – výrobní a distribuční podnik“.

b) Citace.

V textu bakalářské práce jsem použila několik citací ze zkoumaných materiálů především jako ukázkou dobové terminologie a frazeologie, jejíž převod do současného pojetí by ztratil na autentičnosti. Jsou uvedeny uvozovkami a nejsou gramaticky upravovány. Jazyková úprava je provedena pouze u Stanov České katolické charity a dále pak u názvů obcí²⁰.

c) Přílohy.

Součástí bakalářské práce jsou i přílohy v celkovém počtu čtyř. Jsou řazeny nikoliv v souladu s tokem textu, ale z hlediska důležitosti jejich vztahu k dějinám České katolické charity a jsou uvedeny za textem práce. Odkazy na ně, včetně odkazů na pramennou základnu jsou uvedeny v poznámkách v textu, ke kterému se vztahují.

---

¹⁹ Fond Česká katolická charita je uložen v Národním archivu v Praze, pracoviště Praha 6 - Dejvice, Milady Horákové 133, fond je nezpracován, vytvořen pouze dílčí inventář. Stav ke dni 23. 01. 2014.

²⁰ Např. Jiříkov u Rumburku, místo původního Jiříkov u Rumburka.

d) Církevní zákony.

Ponechala jsem soudobý úzus názvu „církevní zákony“, i když tyto zákony ve prospěch práce a poslání církve ve všeobecném smyslu slova církevními nejsou, a měly by se nazývat zákony proticírkevními. Důvodem je ustálenost tohoto výrazu i přes jeho nelogičnost. Církevní zákony nesloužily k upravení vztahu státu a církve v rovnoprávném poměru, ale k postupné likvidaci náboženského života.

e) Etické hledisko.

V současné době jsou lidé žijící v ústavech sociální péče jmenováni klienty. V padesátých letech 20. století byli lidé chovanci bez rozlišení typu ústavu. Ponechala jsem lékařské termíny slabomyslní, debilní, tělesně vadní, práce neschopní a přestárlí. Pokrytectvím dnešní doby jsou tato „označení“ lidských bytostí vnímána jako urážka. Nemám v úmyslu nikoho urážet a ve své práci ponechávám pouze lékařské termíny.

2. DĚJINY ČESKÉ KATOLICKÉ CHARITY DO ROKU 1960.

2.1. Úvod.

Na úvod je potřeba položit si základní otázku, kterou si dříve nebo později položí sám sobě každý z nás: Co potřebuje člověk ke spokojenému životu jako základní součásti k bytí v každodennosti? Domnívám se, že ve stručnosti můžeme popsat tři základní potřeby - potřebu bezpečí, potřebu zabezpečení a potřebu, zjednodušeně řečeno, potřebnosti. Tyto zde tři uvedené skutečnosti bych mohla ještě nazvat jinak – pocit neohrožení na životě, tj. klid pro žití a práci bez válek, kriminality, včetně možnosti vybudování si přiměřeného obydlí, pocit postarání se státu, pro jehož prosperitu pracuji a kterému odvádím daně za tuto svou práci, o mne a mé blízké v případě péče o dítě, nemoci, invalidity a stáří, a pocit, který se odvíjí od možnosti práce pro společnost a zaměstnanosti v rámci možnosti občana jako takového. Tyto základní potřeby se stávají pilíři spokojenosti člověka. Po dlouhá staletí však byly tyto základní potřeby člověka z různých příčin nenaplněny, zejména pokud jde o finanční zabezpečení v případě omezení možnosti výdělků z důvodů nemoci a stáří. Klidné, materiálně zabezpečené stáří je jev poměrně nedávný pokud pomineme povolání „pod penzí“ nebo spoření si na dobu neschopnosti pracovat podle požadavků té které doby a pokud pomineme určité společenské skupiny vlastníci např. nemovitosti k pronájmu, rentiéři, akcionáři a majitele obchodních společností. Po odečtu těch, které můžeme nazvat zabezpečenými, zůstává velké procento nepejorativně možno nazývaných obyčejnými lidmi. Změnami probíhajícími s nástupem industrializace, změnami ve vazbách

k majetku, pozbytí či nabytí a v neposlední řadě změnou toho, čemu říkáme úzká propojenost rodinných vazeb a tedy postarání se o rodiče či nemocného člena rodiny, vzrůstá početná skupina lidí, kteří se po ukončení pracovního poměru z důvodu věku stávají závislími na pomoci zvenčí. Tu poskytovaly charitativní organizace, systém starobinců, v menšině případů mnohdy vzdálená pomoc potomků, kteří se stěhovali za prací. V dobách válečných konfliktů, finančních krizí a vzestupu nezaměstnanosti, byly staří lidé většinou ti první, kdo trpěli nejvíce. Výdělků z dob kdy byli zaměstnaní, často nestačily na platby do systému sociálního pojištění nebo na formu budoucího čerpání bytů i drobné částky pro další život, všeobecně nazývanou „dát si něco na stranu pro případ nouze“. Průměrně padesát procent meziválečných občanů důchodového věku se stávalo bezdomovci v důsledku nemožnosti platit nájemné, žebráky a sociálně vyloučenými lidmi. Fakt, že posledně vyjmenovanými lidmi se může stát i člověk mladý či mladší však nezapírá fakt, že mladí lidé mají šanci se zvednout a jít dál. Starý člověk takovou perspektivu už nemá.

Pokud se týká druhé světové války, zanechala po sobě občany v krizi, kterou si nelze představit a zároveň v naději, že nyní, tj. v dalších letech, bude svět lepší, příjemnější a především „konečně“ spravedlivější. Tím, že si řada lidí pamatovala na své naděje, které jako mladí vkládali do vzniku samostatné republiky jako spravedlivějšího státu a zároveň žili v realitě První republiky, sdělovali tyto pocity mladší generaci a snažili se jim vysvětlit, že mají šanci žít jinak, přispěli i k úspěchu komunistické strany ve volbách. Komunistická strana slibovala spravedlivější stát. Zde je potřeba na krátké čtení odbočit. Po roce 1989, po změně, kterou až další historikové a možno říci za dlouhou dobu opravdu osvětlí, nastala doba všeobecného odmítání komunistického režimu. Nelze přehlížet perzekuce, ať už doložené diplomatickým materiálem či ego dokumenty. Nelze přehlížet onu nezměrnou touhu po moci a používání prostředků manipulace, o kterých dnešní mediální kampaně včetně marketingu jako takového, nemá příliš ponětí. Jedno však komunistickému režimu upřít nelze. Pokus o sociálně spravedlivý stát. Slovo pokus zde uvádím záměrně, protože vždy se najde někdo nespokojený, někdo s pocitem křivdy nebo někdo, kdo byl opomenut. Avšak s ohledem na většinu obyvatelstva byl tento pokus úspěšný.

Vraťme se k bezprostředním událostem po roce 1945 a to z hlediska nikoliv v podobě zákonodárství, ale v podobě problémů s uvedením života v Československu do podoby, která by vedla k obnovení fungování státního útvaru. Ztráty hmotné (odhadem 347 mld.

předválečných korun²¹, vyčerpanost státu z hlediska surovin ve všech sektorech, ztráty na životech 360 tisíc lidí, nemocnost fyzická i psychická milionů lidí, kteří přežili, a pohyb obyvatelstva v obou směrech (repatriace a vystěhování) nás uvádějí do obrazu rozkladu lidské společnosti v nejužším smyslu slova, což po válečných konfliktech je obvyklé.

Úvahy o národním pojištění byly proto přijímány kladně a Zákon o národním pojištění z roku 1948²² zahrnoval nejen důchodové zabezpečení ale i nemocenské pojištění, pojištění léčebné péče a stanovil i zásady pro pobyt v nemocnicích a ostatních zařízeních pro nemocné a přestárlé. V § 60 odst. 1 zákon vyjmenovává druhy důchodů: starobní, invalidní, důchod manželky, důchod družky, vdovský, sirotčí a důchod sociální. Jak již jsem se zmínila na jiném místě, zákon pokryl z 95% potřeby obyvatelstva ve složitých životních situacích spojených s nemocí, dočasnou či trvalou invaliditou a hlavně ve stáří²³.

A stáří, jakkoliv odsouvané a tabuizované společností „mladých a výkonných“, je jedinou spravedlností tohoto světa. Pokud nezemřeme mladí, je toto jediná jistota. A mnohdy neovlivníme, zda prožijeme stáří v kruhu rodinném, ve vlastním domově či v domově důchodců.

Řada lidí po 2. světové válce hledala posledně jmenované útočiště kdekoliv, a řada z nich jej našla v ústavech České katolické charity.

Jak jsem již uvedla na jiném místě, o vzniku a vývoji spolku Česká katolická charita vypovídají následující řádky mé práce. O tom, že ne vždy je nutno sklonit hlavu, a také tom, že přes mnohá úskalí každodenního života tato organizace fungovala v rámci nastavených mantinelů i jinak, než si komunistický režim představoval.

2.2. Historické souvislosti vzniku České katolické charity.

Změna politického kurzu po roce 1948 (a další vývoj Československa) byl popsána v mnoha odborných článcích i samostatných pracích. Snaha historiků o ucelenější pohled na toto období, započatá po roce 1989, byla korunována vydáním Zákona o zřízení Ústavu pro studium totalitních režimů²⁴, aby bylo možno rozmezí let 1948 – 1989 nejenom lépe

---

²¹ KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007. Str. 57.

²² Zákon č. 99/1948 Sb. ze dne 15. dubna 1948 o národním pojištění.

²³ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sověťizace sociálního státu: lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945-1960*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010., str. 408 – 435.

²⁴ Zákon č. 181/2007 Sb. ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, viz též <http://www.ustrcr.cz/> [cit. 3. 1. 2015].

zdokumentovat a interpretovat, ale i pochopit. V preambuli zákona je napsáno: „Ten, kdo nezná svou minulost, je odsouzen ji opakovat“. Potrvá však ještě dlouhou dobu, než bude moci být tato doba uceleně a především objektivně interpretována. Historie patří mezi vědní obory, které spolu s archivnictvím bývají využívány pro správné politické „uvědomění“ a manipulaci více, než jiné obory lidského vědění.

Věnujme se nyní vztahu komunistického režimu a církve po roce 1948. Události před únorem 1948, tedy před vítězstvím pracujícího lidu, což je pouze klišé používané pro úvodní pasáže statí o tomto historickém období, byly ovlivněny nejen výsledky válečných událostí, zmatky po prožitém utrpení a všeobecným rozkladem společnosti, ale i nepružností státní správy v rozmezí let 1945 – 1948 a zejména oním kořistnictvím států (pro které se vžil název mocnosti) po konfliktech, kdy nastává přerozdělování moci, a kdy člověk jako takový je až na posledním místě co by síla poskytující svůj život k realizaci ambicí kohosi, koho vůbec nezná, nebo jej zná pouze ze stránek novin či jiných masmédií. Zpětně bývá společnosti vyčítáno, že se mohla, či měla možnosti chovat se jinak. Historie však nezná, respektive by neměla znát slovo „kdyby“. Historie je uzavřená součást určitého období a spekulace o možnostech jiných vývojových tendencí je mylná. Výchozí událostí pro dějiny České katolické charity (a samozřejmě nejen pro ně) není notoricky známé datum Gottwaldova projevu z balkonu Paláce Kinských na Staroměstském náměstí v Praze, ale léta následující.

Církev stála v popředí zájmu nového režimu od prvopočátku jako celek, od postupného omezování její činnosti a odejmutí majetkové základny, až po snahu o likvidaci jako takovou. V otázce náboženství stáli komunisté před „nepřítelem“, kterého ve své podstatě nemohli v primární osobě jednoznačně popsat, totiž proti Bohu a proti víře v Boha. Pokud k tomuto přičteme ještě neméně významný fakt, že sedmdesát procent členů Komunistické strany byli zároveň členy náboženských spolků, stalo se řešení vztahu státu a církve v poúnorovém období roku 1948 důležitou otázkou dalšího vývoje.

Režim, který po roce 1948 využil nadšení obyvatel Československa z konce války a také jejich nadějí do budoucna, a s promyšlenou, a ze strany Svazu sovětských socialistických republik hojně podporovanou argumentací spravedlivějšího státu, i neustálým poukazováním na předválečné i válečné poměry pracujících, se v první etapě budování beztřídní společnosti vyrovnal s vyšší podnikatelskou třídou. Odejmutím majetku a zařazením jejich původních majitelů (pokud se jim nepodařil odchod do ciziny) do procesu vytváření nové společnosti skončil jejich status. Dále politický režim dohlížel jen na správné zařazení těchto občanů do

zaměstnanecké hierarchie, samozřejmě s ohledem na jejich ochotu podílet se na výstavbě nové společnosti.

S církvemi byl proces vyrovnání složitější. Majetkově bylo postupováno obdobně a z hlediska nátlakové psychologie v podobě procesů s představiteli církve, se praxe nelišila od světských osob. Na rozdíl od světských osob se zde však stávaly odsouzené církevní osoby mučedníky a při internaci řeholníků a řeholnic se z těchto automaticky nestávali nevěřící lidé. Střetávají se zde dva světy, které jsou neslučitelné. Na jedné straně víra v Boha a práce a život v souladu s ním, na druhé straně touha po udržení moci a vládnoucího režimu.

Řešení otázky vztahu státu a církve začalo obdobně jako u dalších, výše zmiňovaných složek, nepřátelských států. Byla jí postupná izolace „reakčních“ sil od ostatní společnosti. V první řadě se snažili komunističtí funkcionáři o dohodu s církvemi formou vytvoření tzv. Národní církve nepodléhající Vatikánu, a ovládané pouze potřebami a možno přímo napsat libovůli stávajícího režimu. Tato jednání byla neúspěšná. I přesto, že měla církev v politických dějinách náskok několika tisíciletí, její představitelé věřili, že nastalá situace je neudržitelná. Možná proto byl postoj církví při vyjednávání s tzv. církevní šestkou nekompromisní²⁵.

Doba se však změnila natolik, že církev brzy měla poznat, že tentokrát se jedná o změny politické, na kterých se nebude mocensky podílet, respektive bude se podílet pouze jako součást politiky komunistické strany na „cestě k socialismu a komunismu“. Tato změna měla, s výjimkou let 1968 – 1969²⁶, trvat až do listopadu roku 1989.

2.3. Státní úřad pro věci církevní.

Důležitým krokem ze strany státu, která vedla k úpravě náboženského života, bylo zřízení Státního úřadu pro věci církevní²⁷ (dále jen SÚC) a vydání Zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností²⁸. Do té doby řešily vztahy s církvemi církevní komise akčních výborů Národní fronty. Zákonem o zřízení SÚC²⁹ přešly veškeré církevní

---

²⁵ BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, kapitola Vztah státu a církve, str. 15 – 40. Brno 2007.

²⁶ základní shrnutí a popis situace církví v souvislosti s pohledem veřejnosti viz: KADLECOVÁ Erika. *Studie*. s. d. Dostupné z: <http://snem.cirkev.cz/download/Kadlecova.htm> [cit. 3. 9. 2015]

²⁷ Zákon č. 217/1949 ze dne 14. října 1949, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/217-49a.htm> [cit. 7. 6. 2015].

²⁸ Zákon č. 218/1949 Sb. ze dne 14. října 1949 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/218-49a.htm> [cit. 12. 6. 2015].

²⁹ SÚC sídlil v Praze na Vinohradech, ul. Máchova 7. V roce 2013 byla na této adrese registrována ubytovna Charity „Marianeum“.

záležitosti pod jeden ústřední úřad řízený ministrem³⁰. Strohou právníkou formulací lze říci, že SÚC měl za úkol usměrňovat církevní politiku v jednotlivých krajích a okresech, a „dohlížet“, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení³¹.

Vládním nařízením z října 1949³² pak byla přesněji vymezena působnost SÚC.

Jednalo se především o řídicí, dozorčí a správní činnost v souvislosti s církvemi a náboženskými společnostmi, ochrana církevních památek, věci hospodářské povahy (platové a rozpočtové položky), záležitosti duchovních a vyučování náboženství na školách.

Toto řešení církevní otázky se lišilo od řešení v jiných státech lidově demokratického zřízení, kde byla provedena odluka církve od státu³³.

Po neúspěchu při vytváření tzv. Národní církve a během nedobře se vyvíjející činnosti tzv. Katolické akce³⁴, přistoupil režim k akci „K“ - vyklizení mužských klášterů, internaci řeholníků, jejich zařazení do soukolí pracovního režimu, v případě mladších členů, vojenským odvodem k Pomocným technickým praporům a tedy opět do pracovního procesu. Této akci předcházel soudní proces, nazývaný též Machalka a spol. podle ústřední obžalované osoby - premonstrátského opata Augustina Machalky³⁵. Osm dní po procesu³⁶ začala samotná akce „K“, nazývaná též Bartolomějskou nocí mužských klášterů (noc ze 13. na 14. dubna 1950)³⁷.

---

³⁰ BABIČKA Václav. Vývoj katolické religiozity v Českých zemích v letech 1949 – 1989, in *Sborník archivních prací*, roč. LV., část 2, Praha 2005, ISSN 0036 – 5246, str. 381: prvním ministrem se stal Alexej Čepička (do 25. dubna 1950), dále Zdeněk Fierlinger (do 11. září 1953) a s postem předsedy, nikoliv ministra, pak do zrušení SÚC dne 16. června 1956 Jaroslav Havelka.

³¹ Zákon č. 217/1949 Sb., § 2.

³² Vládní nařízení č. 228 ze dne 25. října 1949. Dostupné z:

<http://www.sbcr.cz/cgi-bin/khm.cgi?typ=1&page=khm:PPSB49/SB49228A>. [cit. 1. 3. 2014].

³³ Citace vysvětlení pojmu odluka církve od státu: „... přidržíme-li se obecného chápání, pak odluka církve a státu ve dvacátém století znamená svobodu církve ve svobodném státě, tedy nezávislost církve na státu, zejména v oblasti učení, financování, uspořádání vnitřních poměrů a ustanovování osob do úřadů“. To nebylo po roce 1948 možné z důvodu stále ještě velkého nemovitého a movitého majetku církvi, se kterým měla KSČ jiné plány. Dostupné z: <http://www.apologet.cz/?q=articles/category/20-cirkev-a-politika/id/127-odluka-cirkve-od-statu-historie-ucitelka-zivota?> [cit. 20. 2. 2015].

³⁴ BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, Brno 2007,

ISBN 978-80-7325-311-0, kapitola Vztah státu a církve, str. 15 – 62: Katolická akce vznikla jako nástroj pro ovládnutí náboženského života. Jednalo se sdružení „pokrokových kněží“, kteří měli ovládnout náboženský život zcela v intencích vládní linie a postupně jej utlumit. Její založení podnítil Josef Plojhar a Katolická akce byla založena 10. června 1949. Přinuceno ke vstupu do této akce bylo na 1. 500 kněží, ale pro nedůvěru a neschopnost zasáhnout významněji do likvidace původní církve, přestal být zdůrazňován její přínos a v roce 1951 Katolická akce zanikla.

³⁵ BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, kapitola Řehole, str. 157. Brno 2007.

³⁶ NA v Praze, fond SÚC, dodatky, karton 198, nsg. složka 3. Zpráva o procesu se skupinou řádových kněží v roce 1950 a další. Opis viz příloha č. 4.

³⁷ NA v Praze, fond SÚC, dodatky, karton č. 198, nsg., složka 3. Popis akce „K“ je zde zachován se všemi detaily včetně následného popisu pobytu řeholníků v internačních klášterech, jejich chování, situace v těchto klášterech a

Svou práci vykonával Státní úřad pro věci církevní pod tímto názvem až do roku 1956. Vládním nařízením³⁸ z téhož roku byl v rámci reorganizace a zániku dalších ministerstev SÚC zrušen a jeho kompetence přešly pod nově zřízené Ministerstvo školství a kultury, kde vzniklo Církevní oddělení³⁹. Tyto přesuny kompetencí však neměly pro činnosti České katolické charity v těchto letech žádné dopady.

2. 4. Předchůdce České katolické charity.

Charita (z latinského *caritas*) znamená lidumilství, péči a milosrdenství k lidem, kteří z jakéhokoliv důvodu potřebují pomoc ostatních⁴⁰. Křesťanská charita je pak označována jako ctnost, která je Bohem seslaná a která není vedena snahou po úplatě za tuto práci, ale vlastním uspokojením z pomoci bližnímu, který pomoc potřebuje. Charita má mnoho podob, od pomoci v podobě jídla a ošacení, pomoc finančním darem nebo pomoc při ošetřování nemocných a starých lidí v ústavech a nemocnicích, kde řeholní sestry vykonávaly zdravotnickou práci. Chtěla bych teď věnovat několik řádek předchůdci České katolické charity, respektive jejímu vzniku.

V roce 1867, na základě Zákona o právu shromažďovacím⁴¹, byl zaregistrován spolek Charita a působil jako spolek pro charitativní péči až do roku 1914. Během I. světové války se jeho práce soustředovala především na práce v nemocnicích a doléčovacích ústavech pro zraněné vojáky, v ústavech pro válkou poškozené vojáky, sirotky a duševně i fyzicky omezené osoby.

Po vzniku Československé republiky tato práce pokračovala a začínala se ještě více rozvíjet vzhledem k neutěšenému poválečnému stavu. Od roku 1919 vznikaly svazy charity na diecézních úrovních a to nejen v Čechách, ale především na více nábožensky založené Moravě, zejména s přispěním Ludvíka Antonína Bláhy O. Praem., olomouckého arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana a Jana Stavěla.

---

také jmenně seznamy řeholníků, jejich stručné životopisy a propuštění. K akci „K“ viz též: BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, kapitola Řehole, str. 159. Brno 2007.

³⁸ Vládní nařízení č. 19/1956 Sb. z. ze dne 16. června 1956 o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1956/012-1956.pdf> [cit. 27. 8. 2015].

³⁹ Od roku 1967 církevní záležitosti řešilo Ministerstvo kultury a informací. Teprve o dva roky později byl podle tzv. kompetenčního zákona č. 2/1969 Sb. při tomto ministerstvu zřízen Sekretariát pro věci církevní.

⁴⁰ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Reprint Argo/ Paseka, Praha 1997. Díl V., str. 161.

⁴¹ Zákon č. 134/1867 ř. z. ze dne 15. listopadu 1867 o právě spolčovacím. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm> [cit. 12. 5. 2015].

Završením práce v období 1. republiky pak bylo ustavení Říšského ústředí svazu katolické charity v Československé republice v roce 1928 dohodou jednotlivých diecézních svazů katolické charity.

Biskupskou konferencí byl v tomto roce na post předsedy jmenován Msgre. ThDr. Jan Stavěl (1869 – 1938), moravský římskokatolický duchovní, kanovník olomoucké kapituly, pomocný biskup olomoucký, předseda Diecézní katolické Charity Olomouc a světící biskup olomoucké arcidiecéze. Po studiích na gymnáziu vstoupil v roce 1888 na Teologickou fakultu, kde byl v roce 1894 vysvěcen na kněze. Celý svůj život zasvětil charitativní činnosti, po roce 1901 zakoupil bývalý klášter Trinitářů v Zašové a zřídil ústav pro chudé dívky, o které se staraly řeholní sestry z Kongregace Sester Notre Dame. V roce však 1938 umírá na infarkt⁴² a po jeho smrti se stává předsedou Otto Lev Stanovský. Msgre. ThDr. Otto Lev Stanovský (1882 – 1945) byl římskokatolickým knězem, členem řádu kapucínů a vychovatelem synů následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Vysvěcen byl po studiích v kněžském semináři v Litoměřicích v roce 1906 a od roku 1933 se stal kanovníkem Vyšehradské kapituly, o rok později pak i kanovníkem pražské Metropolitní kapituly. V letech 1938 – 1942 předseda Říšského svazu katolické Charity⁴³. 3. července 1942 je zatčen gestapem v souvislosti s operací Anthropoid (jednalo se o ukrytí sedmi parašutistů v některém z katolických kostelů). Trest smrti byl Stanovskému změněn na osmiletý žalář ve Straubingu. Po osvobození na následky vězení umírá⁴⁴.

Po jeho zatčení se předsedou Říšského ústředí svazů stává dosavadní ředitel Národního ústředí sociální a zdravotní péče Msgre. ThDr. h. c. PhMr. Eduard Oliva. Eduard Oliva se narodil v roce 1905, po vysvěcení na kněze kardinálem Kašparem v roce 1935 se stává kaplanem farnosti kostela Matky boží před Týnem. Od roku 1939 byl ředitelem Národního ústředí sociální a zdravotní péče, v letech 1942 – 1945 předsedou Říšského ústředí svazů katolické Charity a v letech 1945 – 1949 předseda Ústředí svazů katolické Charity. Pod jeho vedením pomohly svazy katolické Charity tisícům lidí postižených válkou, repatriantům, vězňům vracejícím se z koncentračních táborů. Právě v těchto letech vzrostla na vysokou úroveň nádražní ošetrovatelská péče a péče v rodinách. V roce 1949 Eduard Oliva rezignoval na tuto svou funkci a stal se členem litoměřické diecéze. V roce 1950 byl SÚC „vnucen“ jako

---

⁴² Dostupné z: http://www.dpv.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=26764&Itemid=2 [cit. 3. 1. 2014].

⁴³ činnost Říšského ústředí svazu Katolické charity v období Protektorátu by si zasloužilo vlastní zpracování, proto je zde uveden tento název jen okrajově.

⁴⁴ Dostupné z: <http://farnostslatina.cz/wp-content/uploads/P.-OTTO-STANOVSK%C3%9D.pdf> [cit. 1. 4. 2014].

generální vikář litoměřické diecéze biskupovi Štěpánu Trochtovi a po Trochtově de facto internaci se v letech 1953⁴⁵ – 1968 stává kapitulním vikářem. Aktivně se angažoval i v Mírovém hnutí katolického duchovenstva, kde od roku 1950 zastával vysokou funkci. Po návratu Štěpána Trochty v roce 1968 na biskupský stolec litoměřické diecéze, požádal Eduard Oliva o penzionování. Zemřel v liberecké nemocnici⁴⁶. Eduard Oliva také prožil první problémy spojené s národní správou.

2.5. Vznik České katolické charity.

V březnu 1948, podle dekretu prezidenta republiky⁴⁷, byla do Ústředí svazů katolické charity zavedena, jak jsem již podotkla na konci posledního odstavce, národní správa.

Tříčlenný sbor⁴⁸ měl za úkol nejenom spravovat a zkoumat všeobecné poměry v Ústředí svazů katolické charity, ale především pořídit „okamžitě“ soupis veškerého movitého i nemovitého majetku (jestliže podle knihovních záznamů byly součástí majetku organizace) výše jmenovaného Ústředí a to se lhůtou 30. dubna 1948. Ústředí svazů pak bylo varováno před jakýmkoliv zásahem do jednání národních správců⁴⁹.

Ředitel Ústředí svazů katolické charity Eduard Oliva neunesl nastalou situaci psychicky. Místo něj měl charitu vést P. František Fiala, jeden z národních správců. Po zkušenostech v roli národního správce a myslím, že i při pohledu do bezvýhodné budoucnosti, se P. František Fiala⁵⁰ rozhodl k emigraci a v polovině června 1949 se mu podařilo dostat se do Holandska, kde již byla jeho rodina⁵¹.

---

⁴⁵ v roce 1953 byl Štěpán Trochta zatčen, o rok později odsouzen.

⁴⁶ BARTŮŇEK Václav: Od probošství k biskupství (1057 -1957). In *900 let Litoměřické kapituly*, str. 68 -69. Praha 1959.

⁴⁷ podle § 7, odst. 1, písm. g), § 13 a § 17 odst. 2 Dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html> [cit. 5. 10. 2015].

⁴⁸ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 95, inv. č. 130: František Fiala, farář u sv. Jakuba v Praze, Josef Plojhar, ministr zdravotnictví, Josef Klouček, arcibiskupský vikář a děkan kladenský. Stav funkcí k 31. březnu 1948.

⁴⁹ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 95, inv. č. 130. Dopis Ministerstva sociální péče Ústředí svazů katolické Charity ze dne 31. března 1948.

⁵⁰ P. PhDr. Josef František Fiala (1913-1978). Vzhledem k tomu, že se P. Fiala, člen Řádu menších bratří konventuálů, nestal de facto ředitelem České katolické Charity, uvádím zde pouze odkaz na jeho stručný životopis. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Sluzebnici-neverni.html> [cit. 12. 1. 2013].

⁵¹ BULÍNOVÁ, Marie, ed., JANIŠOVÁ, Milena, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. 1. díl. Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka")*: Duben 1949 - březen 1950. Edice dokumentů, str. 199. Brno 1994.

Česká katolická charita vznikla roce 1949, jako účelová organizace podléhající Státnímu úřadu pro věci církevní. Bylo o ní jednáno při poradách SÚC a první zmínka o jejím budoucím statusu pochází z února tohoto roku. Vznikla však pouze de iure, de facto byl její název pouze jiným názvem pro dosavadní práci Ústředního svazu katolických charit. Pod Českou katolickou charitu byly v letech 1949 – 1954 převedeny ústavy právě bývalého Ústředního svazu katolické charity včetně personálu, a postupně opět odnímány, slučovány a rušeny. Česká katolická charita se však v dalších letech stala nejenom správcem a provozovatelem charitních domovů, sociálních ústavů a rekreačních ústavů pro církevní osoby a farní hospodyně, ale postupně pod ní byly začleněny i oblasti vydávání náboženské literatury včetně periodického tisku, prodejny náboženské literatury a výroba, opravy, distribuce a prodej devocionálií včetně ambulantního (stánkového) prodeje.

Zápis z roku 1949⁵² nám sděluje, že stav vytvářeného spolku Česká katolická charita je po stránce organizační „neutěšený“ a „politicky nepříznivý“, zároveň je v příloze tohoto dokumentu i první doložený návrh na organizaci spolku:

V čele České katolické charity stojí Ústřední výbor charity s předsedou Janem Márou⁵³ a místopředsedou ministrem Plojharem. Následuje Ústředí charity v čele s ústředním ředitelem Janem Márou, náměstkem ředitele JUDr. Janem Šeděnkou, vedoucím sociálního odboru Stárkem (?), vedoucím organizačního odboru JUDr. Zdeňkem Mollíkem a vedoucím hospodářského odboru Škodou (?)⁵⁴. Diecézní svazy, které nyní spadaly pod Českou katolickou charitu, měly řídit výbory v čele s předsedou a ředitelem a stejně tak mělo být postupováno i v případě okresních Charit. Farní charity jsou pouze slovně zmíněny, ještě před vydáním prvních stanov České katolické charity proběhly úvahy o jejich zrušení⁵⁵.

---

⁵² BULÍNOVÁ, Marie, ed., JANIŠOVÁ, Milena, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. 1. díl. Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka"): Duben 1949 - březen 1950*. Edice dokumentů, str. 323-324. Brno 1994. ISBN 80-85270-29-3. Materiál SÚC o situaci v československé katolické Charitě z roku 1949 bez bližší datace. Je zde opět patrná neustálenost ani v názvu spolku.

⁵³ Ve skutečnosti se předsedou Ústředí České katolické charity stal Josef Plojhar.

⁵⁴ Osoby s otazníkem za příjmením se nepodařilo dohledat.

⁵⁵ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 95, inv. č. 130. Přípis České katolické charity Státnímu úřadu pro věci církevní ze dne 8. července 1950. Je zde zmíněna i plánovaná akce zrušení náboženských spolků Na začátku července 1950 obdržela Česká katolická charita směrnici pro vřazování náboženských a církevních spolků pod svou působnost. Církevní nebo náboženský spolek měl podat přihlášku jako spolek členský, předložit seznam členů a své dosud platné stanovy a zvát na své schůze důvěrníka České katolické charity. Zároveň se zavázal k odvodu více jak jedné třetiny svých členských příspěvků, tuto finanční částku mohla však Česká katolická charita snížit na uznávací poplatek, tedy jen 1 nebo 2 procenta, či pevný finanční příspěvek bez ohledu na výši vybraných členských příspěvků. Za toto vše Česká katolická charita: „... bude spolku a činnosti ochranou, oporou, případně i prostředníkem jeho činnosti...“. Farní charity byly rozpuštěny resp. jejich činnost ukončena do konce roku 1953. též: NA v Praze, fond SÚC, karton č. 97, inv. č. 130. Oběžníkem Ministerstva vnitra z 26. ledna 1953 č. II/2-260.1-21/1-1953 byla nařízena likvidace farních Charit. Např. farní Charita v Čejkovicích byla rozpuštěna v srpnu

Sociálně – politická činnost [!] byla členěna do dvou organizačních celků.

Jednalo se o:

- a) péči ústavní (dětské útulky, ústavy pro tělesně a duševně vadné a ústavy pro přestárlé a práce neschopné),
- b) péči otevřenou (zahrnovala podpůrnou (ambulantní) péči a pomoc, dále ošetrovatelskou zdravotní službu v rodinách (OZSR), rekreaci, školení zaměstnanců, sester OZSR a dalších charitních pracovníků.

Není zde tedy uvedena zmínka o dalších součástech České katolické charity, ale situace se měla velmi brzy změnit.

Zákon č. 68/1951 Sb.⁵⁶ pak znamenal další rozšíření činnosti České katolické charity⁵⁷. O potvrzení tohoto statusu žádala Česká katolická charita již následujícího roku Ministerstvo vnitra. Ministerstvo organizaci vyhovělo a ve své odpovědi vysvětluje:

„... k tomu účelu, aby jmenovaná organizace mohla provést některá nutná

hospodářsko-finanční opatření⁵⁸“

Pokus o další úpravu právního postavení spolku Česká katolická charita, se objevil v červenci 1949. Ústředí České katolické charity bylo stále vedeno národní správou, jednotlivé diecézní svazy pak akčními výbory Národní fronty, které měly za úkol na jedné straně vést spolkovou činnost a na straně druhé pak dohlížet na správný postup při „očistě“ spolkových orgánů. V praxi to znamenalo získávat tzv. pokrokové kněze (nesmíme zapomínat, že ještě nebyla provedena akce „K“), souhlasící s Katolickou akcí, naplánovanou ÚV KSČ a

---

1953, v dochovaném přípisu je poznámka, že KNV Gottwaldov (dnes Zlín) sdělil Státnímu úřadu pro věci církevní, že v červnu a červenci 1953 byly již všechny farní Charity zlikvidovány. Tento drobný dokument je dokladem snahy vyhovět všem úřadům.

⁵⁶ Zákon č. 68/1951 Sb. z. ze dne 12. července 1951 o dobrovolných organizacích a shromážděních. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z1a.htm> [cit. 3. 2. 2015]

⁵⁷ České katolické charity se týká § 9, ve kterém se v odstavci 1 praví, že spolky vzniklé před 1. říjnem 1951..., které vyvíjejí svou činnost ve shodě se zájmy pracujícího lidu, se mohou přeměnit v organizace, nebo se do nich včlenit ...“ Je to poukaz na §4 citovaného zákona, kdy za organizace podle tohoto zákona jsou prohlášeny Revoluční odborové hnutí, Jednotné svazy zemědělců, Svaz Československo – sovětského přátelství, Československý svaz žen, Československá obec sokolská a Československý Červený kříž. Ani jedna z těchto organizací nevyhovovala „určenému“ poslání České katolické Charity ve změněných podmínkách začátku padesátých let. Naopak ona sama se měla stát zastřešující dobrovolnou organizací pro náboženské spolky. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z1a.htm> [cit. 13. 2. 2014]. NA v Praze, fond SÚC, karton č. 97, inv. č. 130. Oběžníkem Ministerstva vnitra z 26. ledna 1953 č. II/2-260.1-21/1-1953 byla nařízena likvidace farních Charit. Např. farní Charita v Čejkovicích byla rozpuštěna v srpnu 1953, v dochovaném přípisu je poznámka, že KNV Gottwaldov (dnes Zlín) sdělil Státnímu úřadu pro věci církevní, že v červnu a červenci 1953 byly již všechny farní Charity zlikvidovány. Tento drobný dokument je dokladem snahy vyhovět všem úřadům.

⁵⁸ NA v Praze, fond SÚC, dodatky, karton č. 198, nsg. Opis potvrzení pro Českou katolickou charitu ze dne 10. května 1952.

provedenou Státním úřadem pro věci církevní. Situace se nevyvíjela podle představ Státního úřadu pro věci církevní, protože akční výbory Národní fronty se příliš nestaraly o diecézní svazy Charity, z části pro jiné úkoly, z části také pro obyčejný nedostatek času.

K výše uvedenému datu byl koncipován návrh na novou úpravu fungování České katolické charity. Týkala se zrušení akčních výborů v diecézních (i okresních) Charitách a dosazení zmocněnců České katolické charity, kteří budou dozorovat jednotlivé součásti České katolické charity na úrovních nejen diecézních, ale i farních a okresních. Zajímavá byla i forma dosazování zmocněnců. Národní správa zasílala jmenovitý návrh na dosazení zmocněnce farnímu úřadu a žádala o sdělení, že tento zmocněnec je akceptován po stránce církevní i náboženské [!]. Při této úpravě z července 1949 Národní správa už jen ustanovuje zmocněnce a dopisem žádá o potvrzení, zda je jmenovaný katolík a...“že se tak chová“. Na těchto, pro velkou historii, drobnostech je patrná stálá nevyváženost poměrů mezi státem a církví, opatrné vyjednávání a možno říci, že i zmatenost. Gottwald je sice nekompromisní, ale lidé, kteří mají za úkol uvádět jeho politiku do praxe již tolik ne.

Je potřeba se také zmínit, že již v červenci 1949 se začíná objevovat úvaha o řešení záležitostí kolem dětských útulků, dětských domovů a studentských domovů, kterých je k danému datu celkem 135, z čehož vlastní útulky České katolické charity jsou dva a jeden dětský domov. Zbytek spravují kongregace a řády. Dosavadní působení „dozorčích orgánů“, mělo být nahrazeno řádným působením zmocněnců České katolické charity, protože řeholní sestry vedly útulky, internáty a dětské domovy nejenom po stránce vlastního výkonu chodu jednotky, ale i po stránce pedagogické. Pedagogické působení však bylo v rozporu s představou komunistického režimu o výchově v jiném duchu, rozhodně ne náboženském. Zmocněnci byli po roce 1950 i členové Československého svazu mládeže, kteří dostali za úkol provést výběr vychovatelů. Tento plán však nebyl zcela realizován, protože docházelo ke střetům mezi řeholními sestrami a členy ČSM, mladých lidí, povětšinou nemajících s pečovatelskou a výchovnou prací se sirotky nebo postiženými dětmi žádné zkušenosti. Pomocné práce však měly být ponechány řeholním sestram. V praxi toto znamenalo základní péči o chovance, od péče fyzické a pomoci při oblékání a hygienických úkonech až po pomocnici v kuchyni. Řeholní sestry zůstávaly v kontaktu s dětmi, byly milé a přívětivé a na otázky odpovídaly v duchu svého poslání na Zemi.

A komunistický režim si velmi dobře uvědomil, že má-li jeho politika přežít i v dalších letech, je potřeba věnovat náležitou pozornost zejména budoucí generaci...

Od doby svého založení usiloval Česká katolická charita o centrální správu, resp. Státní úřad pro věci církevní usiloval o centrální uspořádání spolku. Tomu se přirozeně bránily jednotlivé diecéze (zvláště na Moravě, protože Ústředí mělo být v Praze). Chovaly se nezávisle, protože stanovy České katolické charity čekaly na schválení a nebyly proto žádné závazné předpisy stanovující jejich činnost v nové politické situaci. Tento stav však trval jen do 3. února 1950, kdy byly schváleny první stanovy České katolické charity⁵⁹.

Pořídila jsem doslovný opis výše uvedených Stanov České katolické charity z roku 1950 a uvedla jsem je v příloze této práce jako ukázkou snahy o právní zakotvení poměrů u organizace, která je v čase vzniku stanov a fungování spolku potřebovala ke své práci organizace charitativní, resp. pečovatelské a do budoucna organizace zastřešující, lépe řečeno určující, podobu náboženského života ve společnosti pod vládou komunistické strany. Společensky se však týká pouze občanů buď v určité etapě života (lidí v důchodovém věku) nebo občanů mladých, ale nemocných, tedy vyžadujících celodenní péči. Otázka výuky náboženství od úrovně základní až po vysokoškolské studium a práci farářů ve změněných podmínkách společnosti je záležitostí jednotlivých ministerstev a Státního úřadu pro věci církevní.

V dokumentu není zmínka o domovech pro řeholnice a řeholníky. Existovaly jen v omezené míře a jen u početnějších kongregací. Nebylo jich ostatně potřeba. Přestárlí nebo práce neschopní členové a členky řádů a kongregací dožívali svůj život v mateřských kláštorech nebo v budovách nedaleko mateřince. Charitativní domovy pro řeholníky a řeholnice začaly vznikat teprve po ukončení akce „K“ a později akce „B“. Nehovoří se zde ani o začleňování výroby a prodeje devocionálií pod Českou katolickou charitu, ani o nakladatelství a prodeji náboženské literatury.

Stanovy jsou celkově koncipovány podle pravidla: sjednotit – kontrolovat – upravovat podle potřeby (nebo trestat).

V roce 1954 pak byly schváleny úpravy stanov v souvislosti s rozšířením působnosti spolku o výrobu devocionálií a vydán organizační řád České katolické charity:

Nejvyšším správním orgánem organizace byl Ústřední výbor České katolické charity a dále Předsednictvo České katolické charity. Předsednictvo řídilo přímo záležitosti arcidiecézních a diecézních Charit⁶⁰. Při Předsednictvu byly zřízeny jednotlivé komise: organizační, hospodářská, pedagogická, tisková, posudková a rekreační.

---

⁵⁹ NA v Praze, fond SÚC, dodatky, karton č. 198, inv. č. 170. Stanovy schváleny výnosem ministerstva vnitra ze dne 3. února 1950 pod č. 260/01-3-12/12-49-VB/3a. Cyklostylovaný výtisk se dochoval. Viz příloha č. 1.

⁶⁰ Arcidiecézní Charita Praha, Olomouc a Český Těšín, diecézní Charity České Budějovice, Hradec Králové, Litoměřice a Brno.

Nejvyšším výkonným orgánem pak bylo Ředitelství České katolické charity, v jejímž čele stál ústřední ředitel. Pod jediného náměstka ústředního ředitele spadaly následující odbory České katolické charity:

- 1) hospodářský odbor (plánovací a statistické oddělení, rozpočtové oddělení, právní referát)
- 2) osobní a kádrové oddělení (osobní referát)
- 3) ústavní odbor (ústavní referát, referát pro výrobu a diagnostická stanice)
- 4) Chránová služba
- 5) redakce Katolických novin, redakce Duchovního pastýře
- 6) odbor vnitřní správy (účetna České katolické charity, pomocné služby)
- 7) ústřední účetna (výkaznické oddělení, revizní oddělení)
- 8) vydavatelství
- 9) knihkupecké prodejny
- 10) ústavy

Je potřeba se ještě zmínit o dozoru nad prací České katolické charity, která se týkala zaopatřovacích ústavů (dětské útulky a sirotčince přešly pod nového zřizovatele – národní výbory v roce 1950, dozor zde vykonávalo ministerstvo sociální péče).

Do roku 1954 dozor v zaopatřovacích ústavech vykonával SÚC a zdravotní odbory národních výborů v přenesené působnosti ministerstva zdravotnictví. V roce 1955 dochází v kompetencích ke změně a pro tento rok se dochovala směrnice pro výkon odborného dozoru pro domovy důchodců České katolické charity⁶¹. Zde je také poprvé uveden termín domov důchodců, od tohoto data jsou domovy odpočinku pro civilní osoby nazývány výhradně domovy důchodců. Směrnice se soustředila jen na domovy civilních osob, i když České katolické charity, charitativní zařízení pro péči o církevní osoby zůstávaly pod dozorem SÚC, což se jeví jako zvláštní výjimka, protože díky platům sester zaměstnaným v agrárním a industriálním sektoru a pobíráním vestiařů ostatními sestrami z ústavech, byly tyto pojištěny.

---

⁶¹ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 97, inv. č. 130. Směrnice pro výkon odborného dozoru na domovy důchodců spolku Česká katolická charita, církví a náboženských společností z července 1955 (přesné datum neuvedeno), str. 1 – 6. Materiál se vztahuje i na domovy důchodců dalších církevních subjektů – Církve československé, Českobratrské církve evangelické, Jednoty českobratrské, Slezské církve evangelické a Rady židovských náboženských obcí v zemích České a Moravské. Věnovat se ovšem budeme pouze dopadům na práci v České katolické charitě.

V případech sporných se SÚC, vzhledem k tomu, že v jeho řadách nebyli odborníci přes zdravotnictví a otázky spojené s nárokem a pobíráním důchodů, obracelo na Státní úřad důchodového zabezpečení a v případech, které vyhodnotil lékař diagnostické stanice České katolické charity jako situaci vážnou ze zdravotního hlediska (např. výskyt tuberkulózy nebo chřipkové epidemie) přes ústavy národního zdraví na ministerstvo zdravotnictví.

V roce 1956 dochází k dalším změnám na úseku sociální péče. Zákonem č. 55/1956⁶² se mění dozor nad ústavami, kromě Státního úřadu pro věci církevní spadají ústavy od toho roku i pod Státní úřad sociálního zabezpečení. Tento dozor je vykonáván prostřednictvím národních výborů příslušných obcí, kam spadají jednotlivé zaopatřovací ústavy místně, tzv. přenesenou působností. § 62 tohoto zákona uvádí také možnost zřizování a provozování ústavů církvím (mimo dalších organizací a národních výborů), ale v praxi toto nebylo toto Českou katolickou charitou uskutečněno z důvodů, které se prolínají celou touto prací, přestože zájem o pobyt v těchto ústavách stoupal.

Za těchto podmínek pracovala Česká katolická charita až do roku 1959, kdy dochází k další úpravě její práce, která se týká jen ústavů, tedy sociální charity⁶³:

„Převzetí ústavů sociální péče České katolické Charity, církví a náboženských společností do správy národních výborů.

Vláda schvaluje,

- 1) aby národní výbory převzaly od 1. ledna 1960 do své správy ústavy sociální péče, které dosud spravuje Česká katolická Charita, církve a náboženské společnosti, s výjimkou ústavů uvedených dále v odstavci 3.,
- 2) aby sociální zařízení České katolické Charity určená výhradně pro katolické církevní osoby (duchovní a řeholnice), zůstala nadále ve správě této organizace a aby ministerstvo školství a kultury dále provádělo dozor, jakož i plánovací a hospodářskou působnost u zařízení nově vyčleněných stejně jako u zařízení dosavadních,
- 3) aby pro katolické církevní osoby byla od 1. ledna 1960 zřízena další sociální zařízení České katolické Charity z některých ústavů sociální péče spravovaných dosud touto organizací,

---

⁶² Zákon o sociálním zabezpečení č. 55/1956 Sb. ze dne 30. listopadu 1956. § 62 Zřizování a správa ústavů sociální péče a dozor na ně.

⁶³ Usnesení vlády č. 1047/1959 ze dne 9. XII. 1959, dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/charita.htm> [cit. 2. 1. 2014].

---

kteřé počtem míst odpovídají počtu církevních osob přemístěných z ústavů sociální péče do sociálních zařízení pro katolické církevní osoby,

4) aby katolické církevní osoby, pokud pobírají důchod, nebo jsou pro stáří nebo nemoc neschopny práce, jakož i generální a provinciální představené jednotlivých řádů a kongregací, byly přemístěny z ústavů sociální péče spravovaných národními výbory do zařízení České katolické Charity, určených výhradně pro katolické církevní osoby,

5) aby v ústavech sociální péče spravovaných národními výbory byly podle potřeby zaměstnávány i řeholnice uvolňované ze zaměstnání ve výrobě nebo ve zdravotnických zařízeních“.

Rok 1959 pak znamená ve své podstatě poslední zlom v původní náplni práce České katolické charity. Usnesením vlády⁶⁴ prosince roku 1959 je řada Ústavů České katolické charity převzata k 1. lednu 1960 do správy národních výborů. Jedná se především o ústavy sociální péče, které spravuje Česká katolická charita⁶⁵. Výjimku tvoří pouze ústavy, které jsou určeny výhradně pro katolické osoby, v nich pak dozor provádí ministerstvo školství a kultury prostřednictvím Církevního oddělení⁶⁶. Počet těchto ústavů se naopak zvýšil, protože do nich měly být přestěhovány církevní osoby pobírající důchod, práce neschopné a především generální a provinciální představené řádů a kongregací. Pokud byly řeholnice práceschopné, měly být uvolňovány ze zdravotnických zařízení nebo ze zaměstnání ve výrobě. Toto usnesení pak řadu sester, které vykonávaly těžkou manuální práci, opět vrátilo k jejich původnímu poslání.

V rozmezí října až začátku prosince 1959, tedy ještě před vydáním Usnesení, dostávají správci ústavů dopis od vedení České katolické charity, kde je jim sděleno, že ústavy, které vedou, vyjma výše zmíněných, budou převedeny na okresní národní výbory. V praxi to znamenalo, že budou zaměstnanci příslušného národního výboru, ovšem jen za předpokladu, že se jedná o civilní osobu. Vedoucí ústavů z řad řeholních sester tak byly propuštěny, vyjma řeholních sester, které vedly domovy odpočinku pro své sestry či v kněžských domovech, určených pro řeholníky. Řeholní sestry, vykonávající pečovatelskou službu, pomocnice v kuchyni, pradelny, uklízečky a další zaměstnankyně, měly být také propuštěny či opět přemluveny k odložení řeholního šatu, ty, které dosáhly důchodového věku, byly umístěny do Charitativních domovů pro řeholnice. Totéž se týkalo řeholníků, o kterých jsem se zmiňovala

---

⁶⁴ Usnesení vlády č. 1047/1959 z 9. prosince 1959 1047/1959. Vládní usnesení o převzetí ústavů sociální péče České katolické charity, církve a náboženských společností do správy národních výborů.

⁶⁵ Toto Usnesení se týká i dalších sociálních ústavů, které spravují církev a náboženské společnosti.

⁶⁶ Viz pozn. 13 o vzniku Církevního oddělení při Ministerstvu školství a kultury.

jako buď o duchovních správcích, nebo pomocném personálu v ústavech České katolické charity. Po převedení sociálních ústavů na okresní národní výbory však zůstala dosavadní praxe v oblasti péče zachována, řeholní sestry zůstaly dále ošetřovatelkami⁶⁷ a pomocným personálem. Pracující řeholníci, kteří se podíleli na chodu ústavů jako pomocní dělníci, zahradníci a řidiči, však odešli z pracovních pozic v ústavech definitivně.

Situace ve vedení spolku byla v posledních třech měsících roku 1959 napjatá. Svědčí o tom několik dochovaných dopisů a žádostí o umístění členů Ústředí České katolické charity na pozice správců v domovech určených pro řeholnice a řeholníky. Díky předání 110 ústavů spravovaných Českou katolickou charitou pro civilní obyvatele příslušným národním výborům, muselo Ústředí snížit počet svých zaměstnanců z 58 na 23. Hledání nových pracovních pozic pro propuštěné pracovníky bylo složité, ostatně jsme teprve na konci 50.tých let, a kdo by zaměstnal soudruha s kádrovým profilem popisujícím práci pro „církev“. Mnohdy se jednalo o vzdělané právníky s dlouhodobou praxí. Tito se také ucházejí nejčastěji o práci civilního (hospodářského správce) v ústavech, protože toto zařazení jim umožňuje pokračovat ve své práci v praxi a je přece jen smysluplnější po letech vzdělání a rozvíjení nabytých znalostí, než práce řidiče či práce dělníka na stavbě. Ve všech dochovaných spisech jim bylo vyhověno, protože druhá stránka, tedy spolehlivost ve věcech správného postavení k otázkám církevním z hlediska režimu mohl také posloužit.

Z ústavů podle seznamu uvedeného výše zůstalo a přibylo České katolické Charitě dvanáct (Bílá Voda, Bohumín, Broumov, Choryně nad Bečvou, Jánské Lázně, Jiřetín pod Jedlovou, Kadaň, Koclířov, Králíky, Mukařov, Nezamyslice, Opava – Kylešovice, Štěplovec a Tábor). Po roce 1960 pak vznikaly nové ústavy – řeholnice a řeholníci stárli a odcházeli na odpočinek⁶⁸.

Protože statistika má i zde svoje místo, podívejme se závěrem na počty ústavů České katolické charity v průběhu doby, o které pojednávám.

Po druhé světové válce bylo pod Ústředím katolických Charit sdruženo přes 500 zdravotních ústavů, sociálních, rekreačních a lázeňských zařízení. Arcidiecézní a diecézní svazy katolické charity přestaly již před rokem 1950 vykonávat domácí péči, ubyla i péče o

---

⁶⁷ Jako příklad možno uvést Zopatřovací ústav pro mentálně postižené děti v Litovli. Jedna se o ústav v Nových zámcích, kde Kongregace sester III. Řádu sv. Františka zůstaly až do roku 1987. Dostupné z: <http://www.novezamky.cz/index.php?nid=3504&lid=cs&oid=431141>, [cit. 16. 1. 2014].

⁶⁸ Národní archiv v Praze, fond Česká katolická charita, karton č. 8, bez inv. č. V letech 1960 – 1990 spravovala Česká katolická charita další domovy pro řeholníky a řeholnice: Albrechtice, Dolní Albeřice, Hoješín, Hradiště - Znojmo, Hrusice (Senohraby), Janov u Litomyše - „Mendryka“, Javorník v Jeseníku, Ježník u Krnova, Lechovice, Lomec, Mladecko u Opavy, Moravec, Podlesí, Přepychy a Radvanov.

repatrianty, pomocná a zdravotní služba na nádražích apod. Tato činnost byla převedena na Červený kříž a činnost České katolické charity se soustředovala především na práci v ústavech

K datu 31. prosince 1949 měla Charita ve své správě 239 ústavů sociální péče. Během roku 1950 bylo převedeno 118 ústavů na státní správu, během roku 1951 pak přešlo nebo bylo zrušeno dalších 12 ústavů. Na státní správu byly převedeny internáty v počtu 36, dětské útulky v počtu 32 a dětské domovy v počtu 50. Z dětských zaopatřovacích útulků zůstaly ve správě České katolické charity jen ústavy s těžce mentálně postiženými dětmi. Komunistický režim tak měl jistotu, že řeholní sestry nebudou ve víře vychovávat děti, které se mohou zapojit, při správném stranickém vedení, do společnosti jako řádní občané lidově demokratického státu⁶⁹.

Po polovině roku 1951 spravovalo Ústředí České katolické charity už jen 113 sociálních ústavů o celkovém počtu 7.030 chovanců (jednalo se nejen o děti a dospělé smyslově vadné, přestárlé, ležící a vyžadující zvláštní péči, ale i o stále ještě internované a přestárlé řeholníky a řeholnice). O chovance se staralo 909 řeholních sester a 444 civilních zaměstnanců. Do konce roku 1951 přibylo sice dalších pět ústavů, ale jen rozdělením a přestěhováním.

Stav a rozmístění Ústavů v rámci republiky přináší přehled⁷⁰, obsahuje místopisný údaj, okres a kraj k roku 2013⁷¹ a jméno hospodářského (civilního) správce k datu 31. prosince 1951. V závorkách, za popisem účelu ústavu (Domov odpočinku, Zaopatřovací ústav apod.), jsou pak uvedeny kongregace, které buď spravovaly ústav, byly v něm soustředěny nebo vykonávaly pečovatelskou službu (jedná se o zachované dokumenty o působení, tj. ne u každého ústavu jsou uvedeny jednotlivé řády a kongregace). Je zde také čím dál tím zřetelnější snaha po rozdělení sester z jednotlivých řádů. Přesuny řeholních sester však nelze dnes s určitostí dohledat, protože u sester, (často jen jedna nebo dvě řeholnice), není mnohdy zaznamenáno jako přestěhování trvalé, ale jako přesun na pracovní místo potřebné při onemocnění řeholnice nebo přesun na krátké časové období z nemocnice do ústavu jako výpomoc, či opačně. Tyto materiály jsou dobře dochovány ve fondu Státního úřadu pro věci církevní, protože každý přesun požadovaný přes Českou katolickou charitu, byl proveden pouze se souhlasem SÚC, přestože řeholní sestry nebyly žádány jmenovitě, pouze v určitém počtu pro zabezpečení

---

⁶⁹ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 95, inv. č. 130. Situační zpráva o ústavech České katolické Charity ke dni 31. srpna 1951.

⁷⁰ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 100, inv. č. 130. Seznam je součástí roční uzávěrky hospodářské povahy k 31. prosinci 1952. V případě, že se ve fondu České katolické Charity nedochoval personální spis hospodářského (civilního) správce, je křestní nebo řeholní jméno ponecháno v původní zkratce. Viz Příloha č. 2

⁷¹ názvy krajů jsou uvedeny dle Ústavního zákona č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, okres uvádím pro bližší specifikaci místa v rámci výše uvedeného kraje. Dostupné z: <http://portal.uur.cz/spravni-usporadani-cr-organy-uzemniho-planovani/nuts.asp> [cit. 12. 2. 2013].

pečovatelské služby. Nejsou však zaznamenány zmínky o návratech řeholních sester do původního ústavu, a jen velmi sporadicky jsou zaznamenány stavy, kdy pro nemoc nebo stáří se samy řeholní sestry stávají chovankyněmi. Jejich materiály byly po úmrtí skartovány.

Seznam je také jediným uceleným seznamem ústavů, které své působíště měnily do roku 1959 jen sporadicky. Také počet ústavů se od roku 1952 do roku 1960 měnil jen málo, a změny jsou zaznamenány za základním seznamem. Nejdůležitější přesuny chovanců a personálu, většinou z dobře opravených budov, které byly převáděny pro armádní, hospodářské nebo bytové účely, byly s malými výjimkami dokončeny.

V letech 1953 -1960 byly pod Českou katolickou charitu začleněny i bývalé centralizační a internační tábory, které jsou uvedeny dále. Jednalo se o tyto objekty⁷²:

OSEK, Salesiánský klášter, (Ústecký kraj, okres Teplice), původně cisterciácký klášter, od roku 1946 salesiánský. Centralizační tábor pro řeholníky, od roku 1953 pro řeholnice.

HEJNICE, Františkánský klášter, (Liberecký kraj, okres Liberec), jako centralizační klášter pro řeholníky zrušen 30. září 1952, mezi zářím 1952 a zářím 1953 centralizační tábor pro řeholnice.

BROUMOV Benediktinský klášter, (Královeský kraj, okres Náchod), jako centralizační klášter zrušen v září 1950 (ke dni 24. 7. 1950 zde bylo soustředěno 313 řeholníků, včetně 5 řádových sester, zpráva uvádí, že z celkového počtu je 247 řeholníků zapojeno do práce, 9 je v nemocnici v Semilech, 1 v Broumovské nemocnici a 2 v nemocnici v Praze, 42 je přestárých – práce neschopných, již jen leží⁷³), centralizační klášter pro řeholnice.

KRÁLÍKY Redemptoristický klášter, (Královeský kraj, okres Ústí nad Orlicí), jako centralizační klášter zrušen roku 1960, poté Zaopatřovacím ústavem pro přestárle řeholnice.

Z ústavů podle seznamu uvedeného výše zůstalo a přibylo České katolické Charitě dvanáct (Bílá Voda, Bohumín, Broumov, Choryně nad Bečvou, Jánské Lázně, Jiřetín pod Jedlovou, Kadaň, Koclířov, Králíky, Mukařov, Nezamyslice, Opava – Kylešovice, Štěplovec a Tábor). Po roce 1960 pak vznikaly nové ústavy – řeholnice a řeholníci stárli a odcházeli na odpočinek⁷⁴.

---

⁷² NA v Praze, fond SÚC, karton č. 82, inv. č. 108. Návrh na použití klášterních budov po provedeném soustředění řeholníků, s. d. (před 13. dubnem 1950). Celý materiál.

⁷³ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 104, inv. č. 130. Situační zpráva Správy kláštera Broumov Státnímu úřadu pro věci církevní ze dne 24. července 1950.

⁷⁴ Národní archiv v Praze, fond Česká katolická charita, karton č. 8, bez inv. č. V letech 1960 – 1990 spravovala Česká katolická charita další domovy pro řeholníky a řeholnice: Albrechtice, Dolní Albeřice, Hoješín, Hradiště - Znojmo, Hrusice (Senohraby), Janov u Litomyšle - „Mendryka“, Javorník v Jeseníku, Ježník u Krnova, Lechovice, Lomec, Mladecko u Opavy, Moravec, Podlesí, Přepychy a Radvanov.

Po roce 1960 tedy zůstávají v rámci charitní péče České katolické charitě ústavy pro řeholnice, Kněžské domovy, lázeňská péče o církevní osoby, farské hospodyně a personál, a dále pak oddělení Chrámové služby a vydavatelství církevní literatury a novin.

2.6. Financování České katolické charity a ekonomické poměry.

Po vzniku dobrovolné organizace Česká katolická charita bylo nutné najít finance k zabezpečení jejího chodu včetně financování dalších složek, které postupem doby byly pod tuto organizaci včleněny.

Na konci čtyřicátých let byla katolická církev prakticky bez majetku, resp. bez majetku výnosového, ke kterému v první řadě patřilo vlastnictví zemědělské půdy, luk, pastvin a lesů. Zákonem o revizi první pozemkové reformy⁷⁵ došlo k soupisu pozemků před únorem 1948. Při revizi první pozemkové reformy bylo na základě záznamů v pozemkových knihách zjištěno, že církev vlastnila přes 177 tisíc hektarů zemědělské půdy, lesů a luk. Z tohoto výměru jim mělo zůstat jen něco málo přes 5 tisíc hektarů. Po následné radikální pozemkové reformě podle zákona 46/1948 Sb. však byla zkonfiskována církvi téměř veškerá zemědělská a lesní půda. Církvim tak zůstalo jen několik hektarů půdy, drobné zahrádky a pozemky v okolí kostelů, povětšinou jako součást fary či kostela. Tím utrpělo i financování charitní péče a správa ústavů.

Financování práce České katolické charity můžeme rozdělit na dvě složky, které fungovaly paralelně do roku 1956 – financování soukromé a financování státní formou příspěvků, a dále na financování obou hlavních složek této organizace – na straně jedné zaměstnanců organizace a Chrámové služby, na straně druhé financování ústavů. Je poměrně nepřehledné a složité oddělit složky přesně, protože se doplňovaly a v určitých letech ve sledovaném období měla ta či ona forma větší význam resp. přínos.

a) financování organizace z hlediska zaměstnanců a Chrámové služby:

Pro financování „náboženského života“, a tedy i činnosti České katolické charity, byla v roce 1951 zřízena tzv. Náboženská matice, nikoliv jako nový subjekt, ale sloučením náboženských matic celého Československa, a později byla tato organizace přejmenována na

---

⁷⁵ Zákon č. 142/1947 Sb. ze dne 11. července 1947 o revizi první pozemkové reformy. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z1a.htm> [cit. 3. 5. 2015].

Náboženský fond. Další vyhláškou téhož úřadu byl pak jeho název změněn na název Náboženská matice⁷⁶. Stala se správcem veškerého majetku vyklizených klášterů (budov, pozemků a movitého majetku řádů a kongregací, které již přestaly sloužit řeholním účelům.

Podle vyhlášky č. 351 ze dne 31. května 1950 měla Náboženská matice spravovat výnosy majetku církví a zachovat jejich využití pro náboženské účely římsko-katolické církve [!], což v praxi znamenalo financování osobních a věcných potřeb řádů a kongregací. Zprávou ze dne 29. prosince 1951⁷⁷ však sděluje Státní úřad pro věci církevní Ministerstvu financí, že výnosy nemovitého i movitého majetku řádů a kongregací (nájmy činžovních domů, úroky z vkladů a cenných papírů) nestačí na krytí výše uvedených účelů, pro které byla Náboženská matice zřízena. Nejen, že nestačí na krytí základních potřeb řádů a kongregací, ale v této zprávě se pozastavuje Státní úřad pro věci církevní i nad faktem, že výše zmíněné výnosy nestačí ani na vlastní chod Náboženské matice [!].

Náboženská matice pro svůj vlastní chod vykazovala finanční náročnost přes 4 mil. Kčs na osobní náklady, a dále přes 1,3 mil. Kčs věcných nákladů. Na příspěvky poskytnuté soustředěvacím klášterům vykazovala částku 5,2 mil. Kčs (pro mužské řehole – Hájek, Hejnice, Králíky, Osek a Želiv, v této částce nejsou započteny náklady na převoz řeholníků ve výši 1,6 mil. účtovaná v samostatné položce), a na adaptaci klášterů pro soustředění ženských řeholních řádů (Bílá Voda, Broumov, Kadaň, Vidnava a Roželov) částku 1,7 mil. Kčs. Ostatní položky této zprávy pak vyčísľují výši nutného příspěvku na Kněžský domov⁷⁸, na úhradu nákladů spojených s distribucí devocionálií, na krytí schodků vyúčtování za rok 1951 hospodářské povahy – daně, dávky a poplatky, anuitní (roční) splátky úvěrů řádů. Největší položku, přes 18 mil. Kčs pak představovala položka výstavby [!] kláštera Strahov.

Tyto platby hradila Náboženská matice z hotových peněz, které zkonfiskovala řádům a z výše uvedených nájmu a úroků. Během jednoho roku dokázala „prohospodařit“ částku rovnající se výtěžku z akce „VK“⁷⁹. Od roku 1951 žádala prostřednictvím Státního úřadu pro věci církevní o příspěvky na činnost⁸⁰. Na základě své účetní uzávěrky získala Náboženská

---

⁷⁶ Vyhláška Státního úřadu pro věci církevní č. 352 ze dne 31. května 1950, změna vyhláškou Státního úřadu pro věci církevní č. 158/51 ze dne 11. července 1951. Více viz: BRADÁČ Petr. Financování církví v českých zemích ve 20. století. In *Revue církevního práva* 37, 02/07, str. 79 – 131. Dostupné z: scep.prf.cuni.cz/30-41/37-cele.pdf [cit. 6. 1. 2015].

⁷⁷ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 97, inv. č. 130. Žádost Státního úřadu pro věci církevní Ministerstvu financí o příspěvek na činnost Náboženské matice za rok 1951 (zpětně), str. 1.

⁷⁸ Kněžský domov se sídlem Praha 2, Ječná ul. č. 2.

⁷⁹ týká se pouze hotovosti a prvotního ohodnocení a prodeje movitého majetku.

⁸⁰ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 94, inv. č. 130. Žádost Státního úřadu pro věci církevní Ministerstvu financí o příspěvek na činnost Náboženské matice za rok 1951 (zpětně), str. 1 - 2. Státní úřad pro věci církevní žádal pro Náboženskou matici o příspěvek více než 36,5 mil. Kčs. Ministerstvo financí kontrovalo příslibem mnohem menší

matice na rok 1952 částku téměř 28 mil. Kčs. České katolické charitě bylo vyplaceno 8. mil. Kčs⁸¹. Výtah z obsáhlého materiálu poslouží jako vzorový příklad financování České katolické charity. Plány byly v dalších letech podobné, měnila se jen výše položek (i v souvislosti s ukončením přidělového systému a měnovou reformou v roce 1953).

Další financování měly obstarat církevní a náboženské spolky včleněné pod Českou katolickou charitu, které byly Státním úřadem pro věci církevní vyzývány, aby se staly součástí České katolické charity⁸². Druhou alternativou pak bylo, aby se samy rozpustily, což znamenalo ukončení činnosti. Spolky, které se včlení pod Českou katolickou charitu, mají za úkol, mimo jiné, i odevzdat část příspěvku na svou činnost (vybranou od svých členů) České katolické charitě. Příspěvek měl činit čtyřicet procent z vybraných financí, nebo paušální část od jednoho do dvou procent celkového příspěvku ročního. V praxi to znamenalo v podstatě nulový příjem. SÚC vyřešil tímto pokynem jen další fungování církevních a náboženských spolků, pokud bych chtěla být přesná – nefungování.

Financování původně základního poslání České katolické charity vázlo a postupně se snižovalo i díky finančním problémům z jiné strany. Jednalo se o začlenění výroby a prodeje parament a devocionálií pod Českou katolickou charitu, vznikem Chrámové služby, o které bude pojednáno dále.

O stavu majetku a výši příspěvků na činnost se dozvídáme z dalšího důležitého materiálu. V roce 1955 probíhaly generální inventarizace a nové ocenění základních fondů rozpočtových organizací. Na základě oběžníku⁸³ probíhaly tyto inventarizace i v jejich organizacích⁸⁴. V hlavičce sčítacího archu je vždy uveden nadřízený orgán (Státní úřad pro věci církevní), nadřízená jednotka (Ústředí České katolické charity) ev. nadřízená jednotka II, což je sama Česká katolická charita a forma organizace - téměř ve všech případech dobrovolná, jestliže je uvedena. Generální inventarizace trvaly poměrně dlouho, většinou od poloviny roku

---

částky vzhledem k tomu, že chtělo nejdříve přezkoumat hospodaření a zřejmě i proto, že na rok 1951 a potažmo i ve výhledu 1952 nepočítalo s financováním Náboženské matice v tak velkém měřítku.

⁸¹ KAPLAN Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno 2005.

ISBN 80-86598-98-5, str. 624. Částka se postupně zvyšovala až na 57 mil. Kčs v roce 1956 v souvislosti se snahou utlumit výrobu a vzrůstajícími náklady na lůžko a platy zaměstnanců.

⁸² NA v Praze, fond SÚC, karton č. 94, inv. č. 130. Směrnice pro vřazování spolků do České katolické Charity ze dne 8. července 1950. Tento pokyn však neznamenal, že všechny spolky církevního a náboženského určení se stanou součástí České katolické Charity. Jednalo se však jen o významnější spolky, např. kostelní konkurenční výbory, které byly v počtu přes sedm set k roku 1956 téměř všechny zlikvidovány či převedeny pod Českou katolickou Charitu, ovšem o jejich práci pod hlavičkou České katolické Charity nenajdeme v materiálech fondů zmínku.

⁸³ Oběžník Ústředí České katolické charity čís. 32 III/I-440-27.4.1954

⁸⁴ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 100, inv. č. 130. Úhrnný výkaz o výsledcích generální inventarizace a nového ocenění základních fondů rozpočtových organizací podle stavu k 1. lednu 1955.

1954 do dubna a května 1955, a podávají obraz o hospodářských poměrech v ústavech. V materiálech SÚC se dochovaly výkazy této akce. Sestavy byly provedeny podle jednotlivých krajů (případně arcidiecézí) se zaznamenáním data ukončení inventury, v příloze jsou uvedeni i členové inventarizační komise a zaznamenány tabulkovitě hodnoty jednotlivých fondů ve dvou základních kapitolách: 1) hodnota dosavadní (tj. před měnovou reformou z roku 1953, což je cena pořizovací 2) reprodukční pořizovací hodnoty (tj. hodnota, za kterou by bylo možno koupit stejnou či porovnatelnou nemovitost v době ocenění). Hodnoty byly zaznamenány pro pozemky, samotné budovy a jejich zařízení, vozidla, další výrobní stroje, ale také pro základní stádo a tažná zvířata, v druhém oddíle jsou pak uvedeny základní fondy podle odvětví. V této kategorii jsou pro Českou katolickou charitu záznamy vykazovány především pro oblast zemědělství, bytového hospodářství, kultury a sociální péče. Základní formulář má dvě přílohy, ne vždy jsou dochovány. V příloze s nadpisem Zápis o průběhu generální inventarizace a nového ocenění základních fondů podle stavu k 1. lednu 1955 jsou i rubriky o řešení nalezených nedostatků a dále pak na základě poznatků, které byly získány při generálních inventurách návrh řešení. V případě, že hospodářský vedoucí, který byl většinou členem komise, jsou tyto rubriky prázdné nebo proškrtnuté, pokud je vedoucí ústavu řeholní sestra, pak se často objevují žádosti o zpřesnění evidence (ze strany sester), větší spolupráce Ústředí s ústavu a rozumné lhůty pro splnění úkolů včetně přesných informací. Na druhé straně příslušného formuláře pak je uvedena kolonka pro nové ocenění dosavadních hodnot základních fondů podle reprodukční hodnoty fondu. Jedná se o nárůst v rozmezí osm až zhruba pět set procent původní hodnoty. V tomto oddíle také dochází k řadě zmatečných záznamů, protože členové inventarizačních komisí nebyli ve velké většině ekonomicky vzděláni a nárůsty hodnoty fondů v procentech jsou uváděny zkresleně⁸⁵. Ne vždy však docházelo k plusovému přecenění majetku, řada většinou zaopatřovacích ústavů uváděla reprodukční hodnoty nižší. Jednalo se o ústavy, které vykazovaly pouze příjmy na sociální a kulturní péči. Tyto příjmy jsou ve svém součtu nižší, protože jsou zpráv promítnuty i příjmy ústavů snižujících svůj stav nebo o ústavy připravené ke sloučení s jiným ústavem či určeným k uzavření.

---

⁸⁵ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 100, inv. č. 130. Úhrnný výkaz o výsledcích generální inventarizace a nového ocenění základních fondů rozpočtových organizací podle stavu k 1. lednu 1955. Např. dosavadní hodnota fondů Zaopatřovacího ústavu Šebetov v okrese Blansko byla vyčíslena na 54.500 Kčs, reprodukční na 93.400 Kčs, což je téměř dvojnásobný nárůst, tedy o 72 procent, nikoliv o 4,4 procenta, jak je uvedeno ve výkazu. V některých případech, například u organizace Lidový dům Slušovice bylo přecenění výrazné. Jednalo se o základní hodnotu budovy 51.100 Kčs a následné přecenění na 576.700 Kčs tedy o 10.286 procent.

b) financování ústavů:

Ústavy České katolické charity byly financovány z několika zdrojů: příspěvkem na ubytování (poplatkem za pobyt, vestiaře sester), ze státního rozpočtu jako příspěvková organizace, a vlastní pracovní činností. Příspěvky na rekonstrukce budov a areálů ústavů byly popsány v předchozí části.

Za umístění a péči o občana důchodového věku v zaopatřovacím ústavu nebo domě odpočinku byl stanoven poplatek pouze rámcový, do roku 1953 to byla částka do 1. 400,- Kčs, po měnové reformě částka 300,- Kčs. Rámcový znamená, že si jednotlivé ústavy určovaly výši poplatku samy. Odborný dozor, který do roku 1954 spolu s ministerstvem zdravotnictví vykonával pro všechny zaopatřovací ústavy, nechával stanovení výše příspěvku na České katolické charitě, která posuzovala jednotlivé žádosti a stanovovala jej podle situace žadatele. Při tomto posuzování nehrála jen roli výše a druh důchodu žadatele, ale i další okolnosti. Žádosti o umístění do domova odpočinku přicházely z nejrůznějších vrstev obyvatelstva, ovšem to neznamená, že Česká katolická charita přijímala jen občany z řad původních živnostníků, podnikatelů nebo pozůstalých po těchto živitelích, Opis dochovaného dopisu⁸⁶, který je součástí této práce osvětlí, více než prohlídka mnoha dalších pramenů, nahlížení dělníků na práci České katolické charity, a může posloužit jako pramen pro dějiny každodennosti.

Od roku 1948 existoval tzv. sociální důchod, který zákonem o národním pojištění zvýšil počet nemocensky a důchodově zabezpečených obyvatel z předválečných 50 % téměř na 95%. Těm, kteří nesplňovali podmínku deseti let pojištění pro přiznání řádného starobního důchodu, byl vyplácen právě důchod sociální. Pokud tento sociální důchod nestačil na pokrytí poplatku nebo v případě, že pokryl přesně stanovenou výši, byl vyplácen alespoň drobný příspěvek na osobní potřeby, poněkud více v rozmezí 40,- až 60,- Kčs. Tento příspěvek byl hrazen z drobné práce v ústavech, někdy i solidárně mezi chovanci a sbírkami. Úvaha o zřízení Fondu kulturních a sociálních potřeb zůstala jen v návrhu. Do roku 1953 nebyla finanční situace osob důchodového věku v zaopatřovacích ústavech vzhledem k ostatním obyvatelům státu špatná. Sami obyvatelé zaopatřovacích ústavů neplatili nájem, měli se kde najíst, necestovali a nevydávali finance na běžný život, na rozdíl od občanů, kteří žili ve svých domovech. Ovšem

---

⁸⁶ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 97, inv. č. 130. Dopis Jindřicha Hartla, Františka Zbyňka, Marie Šleisové a Josefů Papírníkové jménem tří sta soudruhů a soudružek čelným stranickým představitelům ze dne 3. října 1952. Viz Příloha č. 3.

ani ti nestrádali, existovaly sice vázané vklady, ale určité částky z nich mohly být uvolněny, existoval přidělový systém a mnoho lidí mělo ještě co prodat – nábytek, knihy, zlato nebo starožitnosti, případně směnit velký byt za menší. K tomu měli ve většině případů rodinu nebo existovala pomoc vzájemná většinou lidí spjatých společensky, obchodem nebo bývalým přátelstvím. Tato situace se po měnové reformě změnila. Vázané vklady propadly státu, zrušením přidělového systému a zvýšením cen se v proklamovaném „sociálním státě“ objevili žebráci⁸⁷. Také zaopatřovací ústavy hlásili neobvyklý nárůst zájmu o své služby, poptávka převyšovala nabídku někdy i o padesát procent. Zprávy máme jen pro ústavy České katolické charity, ale i v domovech důchodců zřizovaných národními výbory nebyla situace pravděpodobně jiná.

Náklady na lůžko v ústavu po roce 1954 byly vypočítány na 480,- Kčs měsíčně a centrálně byl stanoven poplatek ve stejné výši. I přes všeobecný nedostatek však příbuzní, kteří z jakýchkoliv důvodů nemohli sami pečovat o své rodiče či prarodiče, pomáhali ústavům - přinesli o návštěvách jídlo nebo přispěli drobnou částkou. Solidarita se pak projevovala i mezi chovanci.

Další finance přinášely platy řeholních sester pracujících v národních podnicích a tzv. „vestiářů“, což byla mzda za vykonanou práci mimo národní podniky. Řeholní sestry se bránily za svou činnost v ústavech a za práci v nemocnicích pobírat mzdu, a když k pobírání mzdy přistoupily, odevzdávaly ji matce představené. V roce 1951 bylo na vestiářích odevzdáno a převedeno do ústavních pokladen téměř 440. tis Kčs⁸⁸.

Drobná činnosti v ústavech představovaná sběrem léčivých rostlin, kostí, hadrů a výpomocí práceschopnějších chovanců vynášela v průměru 150. tisíc ročně a byla rozdělena mezi chovance, kteří neměli finance na osobní spotřebu, a za zbytek byly pořízeny kulturní potřeby např. promítačky na diapozitivy, knihy, předplatné časopisů, osvětové akce nebo nákup rozhlasového přijímače⁸⁹.

Financování České katolické charity bylo prováděno ze strany státu velmi obezřetně a

---

⁸⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Sovětzace sociálního státu: lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945-1960*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. Str. 408 – 435.

⁸⁸ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 95, inv. č. 130. Situační zpráva o ústavech České katolické Charity ke dni 31. srpna 1951. Řeholní sestry v ústavech pobíraly vestiář k celkovému hmotnému zaopatření ve výši 1.000,- Kčs, představená pak 2.000,- Kčs. Za rok 1950 vrátily do ústavních pokladen sestry na 400.000,- Kčs, pro další roky nejsou k dispozici účetní výkazy ústavních pokladen.

⁸⁹ NA v Praze, fond SÚC, karton 8, inv. č. 78. Zpráva o hospodářských výsledcích ústavní výroby k 1. říjnu 1955.

nad každým ročním plánem byly vedeny diskuze. Nepodařilo se mi však prokázat, že by ministerstvo financí České katolické charitě snižovalo rozpočet o částky, kterých sama Česká katolická charita dosáhla.

Nebýt ve své podstatě nezákonného krytí schodků v jiných odborech České katolické charity, byl by provoz ústavů financován na poměrně dobré úrovni.

2.7. Chrámová služba.

Charita - Chrámová služba⁹⁰ vznikla oficiálně dne 1. ledna 1954 a byla určena pro řízení a správu výroby a distribuce parament, devocionálií, ostatních bohoslužebných potřeb, mešního vína a údržbu kostelů menšího rozsahu včetně poradenství (?)⁹¹. Tato složka České katolické charity měla být malá, dobře organizovaná a odborně způsobilá s maximálně šesti výrobními závody. Neměla narušovat dosavadní organizaci České katolické charity, která zůstávala rozhodujícím orgánem, zatímco ředitelství Chrámové služby orgánem výkonným. Prvním ředitelem Chrámové služby se stal JUDr. Jiří Provazník, který byl v polovině téhož roku vystřídán JUDr. Bohušem Bobkem⁹².

Právní formou byla tato organizace účelovým zařízením při České katolické charitě, vedla vlastní účetní agendu a pečlivě bylo hlídáno účetnictví na výrobních závodech. K datu oficiálního zřízení pracovalo v Chrámové službě 280 pracovníků ve výrobě, v ústředí včetně skladů a na úseku distribuce pak 83 pracovníků. Chrámová služba byla určena pro výrobu náboženských předmětů, drobné opravy již vyrobených a stavební úpravy. Pod tuto složku také spadaly samy výrobní závody, prodejny a distribuce. K výše uvedenému datu převzala Česká katolická charita prodejné zboží Chrámového družstva Pelhřimov. 70 prodejen Chrámového družstva Pelhřimov bylo již v roce 1953 zredukováno na 35⁹³.

Chrámová služba převzala i ambulantní prodej⁹⁴, provozovaný především o poutích a zařadila pracovníky Chrámového družstva Pelhřimov do vlastního zaměstnaneckého vztahu.

Tímto bylo vyřešeno i další působení církevních osob v Chrámovém družstvu Pelhřimov. Státní úřad pro věci církevní argumentoval potřebou zbavit dohledu nad výrobou,

---

⁹⁰ dále jen Chrámová služba.

⁹¹ NA v Praze, fond SÚC, zasedání kolegia ministra – předsedy, karton č. 15. Dokument č. 4 ze dne 27. 1. 1954, Zpráva o zahájení činnosti Chrámové služby a návrh na likvidaci nadnormativních zásob. Materiál pro 4. poradu kolegia ze dne 22. ledna 1954, str. 1 – 5.

⁹² JUDr. Bohuš Bobek vedl Chrámovou službu až do roku 1974.

⁹³ Na každý kraj tak vycházelo provozování 2 prodejen.

⁹⁴ Ambulantní prodej je název pro stánkový prodej, povětšinou devocionálií, brožur a knih.

distribucí a prodejem náboženských předmětů církevní osoby, dosadit „odborníky“^[!], a dále utlumovat výrobu.

Abychom se orientovali v problému výroby náboženských potřeb, je třeba se nejdříve zastavit u Chrámového družstva Pelhřimov.

Chrámové družstvo pro republiku Československou vzniklo v roce 1922 zásluhou pelhřimovského děkana a papežského preláta Msgr. Františka Bernarda Vaňka (1872 Stádlec – 1943 Dachau). Družstvo se staralo o církevní potřeby movitého charakteru, od dodávek mešního vína, oleje do věčných lamp až po svíčky do kostelních prostor, vyrábělo ve svých závodech a dodávalo paramenty a devocionálie⁹⁵, koberce a nábytek. Jeho kampanologové byli vyhlášeni po celé republice⁹⁶.

Chrámové družstvo v Pelhřimově se postupem doby stalo téměř monopolním družstvem pro výrobu a distribuci devocionálií a nově i pro restaurátorské práce v církevním prostředí. Fungovalo i v období Protektorátu a po roce 1945 pokračovalo ve své činnosti. Ani v této době nemělo o práci nouzi. Nasmlouvalo nejen pracovníky vlastní, ale i podepsalo řadu trhových smluv s živnostníky. Chrámové družstvo v Pelhřimově vlastnilo i přes sedmdesát prodejen po celém státě (včetně Slovenska).

V roce 1948 byla do Chrámového družstva v Pelhřimově dosazena národní správa a podnik byl zařazen jako lidové výrobní družstvo pod Ústřední radu družstev. Protože se jednalo o specifický obor činnosti, brzy vznikly rozepře mezi vedením Ústřední rady družstev, které se pyšnilo vykazováním plnění plánu na více procent, než stanovily hospodářské plány (Ústřední rada družstev byla hospodářsky a organizačně nadřizeným Chrámovému družstvu), a Státním úřadem pro věci církevní (vykonával politický dohled), který naopak požadoval, aby byla výroba parament a devocionálií a jejich prodej utlumen. V roce 1949 rozhodl Státní úřad pro věci církevní, v podstatě bez vědomí České katolické charity, že zřídí podnik pro výrobu bohoslužebných potřeb a drobných náboženských předmětů a tento, že se stane součástí České katolické Charity. Otázku, zda bylo v této době vůbec možné, aby představitelé České katolické charity o založení podniku Charita – výrobní a distribuční podnik nevěděli, ponechávám otevřenou.

---

⁹⁵ Slovem paramenta jsou označovány textilie užívané při liturgii a dále pro výzdobu kostela (oltářní pokrývky, oblečení pro sošky apod.) Většinou se jedná o zlatou a stříbrnou výšivku na brokátových a látkách a dále zdobení bílých spodních rouch liturgického oděvu. Pojem devocionálie je užíván pro ostatní potřeby kostela a pro liturgické úkony (kalich, paténa pro hostie, svícny apod.).

⁹⁶ SURSUM – Věstník politického Klubu duchovenstva Československé strany lidové, příloha Časopisu katolického duchovenstva, roč. IV., 1/1924, str. 12, dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=10512> [cit. 28. 2. 2014].

Tato akce Státního úřadu pro věci církevní se však nepovedla. Dnes je obtížné určit pravého viníka nepovedené akce. Nabízí se možnost, že SÚC nekontroloval dostatečně činnost Charity – výrobního a distribučního podniku a že se spokojil pouze se zprávami o jeho ekonomické situaci. Finanční schodek Charity – výrobního a distribučního podniku v letech 1949 – 1950 činil přes 5 milionů. Výkaz zisku za stejné období 12 tisíc korun. Schodek údajně zavinil bývalý hospodářský vedoucí IV. oddělení SÚC František Knotte, který za podpory JUDr. Jaroslava Haase a podnikového pracovníka Charity – výrobního a distribučního podniku Rudolfa Jukla, používal finanční prostředky určené především ústavům České katolické charity.

Nabízí se otázka, jak je možné, že ke schodku v tak velkém měřítku došlo. Jednalo se totiž o přesně stanovené subvence Ministerstva zdravotnictví (ve výši 1 mil. korun) a subvence Ministerstva sociální péče (ve výši 4 mil. korun)⁹⁷. Tyto finanční prostředky však byly použity na nákup devocionálií od prvovýrobců, kterým bylo tvrzeno, že Chrámové družstvo Pelhřimov bude likvidováno a oni že ztratí příjem. V nastalém zmatku a strachu ze ztráty výdělku, prodávali výrobci své zboží přímo Charitě – výrobnímu a distribučnímu podniku. Ze závěrů revizní zprávy Charity – výrobního a distribučního podniku pro Státní banku, vyplynul schodek v již výše zmiňované výši, který vznikl údajně neprodejností zboží či jeho poškozením⁹⁸.

V první fázi řešení nastalé situace došlo k dohodě s Náboženskou maticí. Charita – výrobní a distribuční podnik měl převzít movitý majetek vyklízených mužských klášterů, devocionálie a paramenty ocenit a prodat⁹⁹. V zachované písemnosti ohledně převzetí movitého majetku klášterů přiznává P. Jan Mára zmatky při vyklízení mužských klášterů s tím, že nebyla možnost prohlédnout movité zařízení klášterů odborníky z řad historiků umění. P. Jan Mára v tomto dokumentu brání Českou katolickou Charitu před následným nařčením, že část nejcennějších devocionálií si ponechala pro sebe. Hájí se tím, že než mohla kulturní komise vůbec v kláštorech začít se soupisem církevních movitostí, byly kláštery bez spolupráce s církevními tajemníky vyklizeny a vyvezené věci z klášterů uskladněny v nevyhovujících podmínkách. P. Jan Mára posléze spolu s dalšími pracovníky České katolické Charity převzal a v klášteře na Strahově v místnostech, které měla Česká katolická charita přiděleny, uskladnil devocionálie z kapucínského kláštera na Pražském hradě, dále pak z loretánské kaple Panny

---

⁹⁷ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 98, inv. č. 130. Souhrnná zpráva o vzniku podniku „Charita – výrobní a distribuční podnik“ z roku 1956, str. 1.

⁹⁸ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 98, inv. č. 130. Souhrnná zpráva o vzniku podniku „Charita – výrobní a distribuční podnik“ z roku 1956. Jedná se o stav k 31. prosinci 1950.

⁹⁹ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 2, inv. č. 49. Kopie protokolu s P. Janem Márou ze dne 23. února 1951.

Marie a z premonstrátského kláštera v Želivi. Poukazuje, že nejenom při tak důležité akci přes polovinu církevních tajemníků odešlo v letních měsících na dovolenou a práce se zpomalily, práce prováděli trestanci a nedocházelo k přesnému označování movitostí, ale i selhání spolupráce s kraji, které se snažily pro knihovny a muzea a archivy získat co nejvíce vzácných tisků a devocionálií (např. z Broumova, Vyššího Brodu, Plané). Přes toto vysvětlení však Česká katolická charita neušla osočování o nekorektnosti, protože musela některé devocionálie prodat k uhrazení dluhu, o kterém jsem se již zmínila¹⁰⁰.

Do tohoto se vložila Státní památková správa, která měla zájem na nejcennějších náboženských předmětech, a drobné devocionálie ji nezajímaly. Dále je potřeba zmínit úpadek prodeje náboženských předmětů, včetně upomínkových v stánkovém prodeji i prodeji v kamenných obchodech, z důvodu akce „K“, omezení poutí a všeobecného strachu obyvatelstva.

Státní úřad pro věci církevní posléze tuto situaci, ohrožující chod České katolické charity, vyřešil elegantně. 20. listopadu 1950 byla uzavřena smlouva s Chrámovým družstvem Pelhřimov o převzetí Charity – výrobního a distribučního podniku dnem 1. ledna následujícího roku. Ve smlouvě bylo zakotveno, že Charita – výrobní a distribuční podnik bude během roku 1951 vedena účetně odděleně, a že zmiňovaný výsledek hospodaření ve výši 12. tisíc Kč se stane součástí rezervního fondu Chrámového družstva Pelhřimov. Zda se Chrámové družstvo Pelhřimov bránilo, lze jen těžko dokázat, protože praktiky Státního úřadu pro věci církevní byly jasné. Přestože se Česká katolická charita bránila nést odpovědnost za hospodaření Charity – výrobního a distribučního podniku, byla nucena převzít závazky spolu s Náboženskou maticí, a umořovat dluh vzniklý Chrámovému družstvu v Pelhřimově. Smlouvu o spojení Charity – výrobního a distribučního podniku a Chrámového družstva v Pelhřimově posvětila i Ústřední rada družstev.

Chrámové družstvo Pelhřimov se na konci roku 1952 ocitlo ve svízelné finanční situaci i díky odmítnutí Státní banky poskytnout další úvěr pro jeho činnost. V roce 1953 Státní úřad pro věci církevní rozhodl o založení Chrámové služby pod hlavičkou České katolické charity, což se také k 1. lednu 1954 stalo.

Chrámové družstvo Pelhřimov bylo likvidováno, soudruzi František Knotte, Rudolf Jukl a JUDr. Jaroslav Haas postaveni před soud a odsouzeni¹⁰¹.

---

¹⁰⁰ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 2, inv. č. 49. Kopie protokolu s P. Janem Márou ze dne 23. února 1951.

¹⁰¹ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 96, inv. č. 130. Zpráva o činnosti Charity – výrobního a distribučního podniku ze dne 31. 12. 1952.

Po zrušení monopolní vyhlášky pro Chrámového družstvo Pelhřimov a naopak monopolizací výroby náboženských předmětů Chrámovou službou, se tato stala jediným výrobcem a dodavatelem církevních potřeb pro fary, kostely a věřící.

2.8. Situace řeholních sester ve sledovaném období a život v ústavech.

Další řádky věnuji životu v ústavech ze dvou pohledů: pohledu zaměstnance a dále pak z pohledu chovance, tedy člověka, kterému je věnována péče:

a) Ústavy České katolické charity a ošetrovatelský personál.

Na úvod se podrobněji podívejme na plány a provedení akce likvidace ženských řeholí, které bývají uváděny pod označením akce „VŽK“. Jako obvykle předcházela vlastní akci proti řeholnicím důkladná příprava. Již v polovině listopadu 1949 byly církevním tajemníkům zaslány materiály ohledně situace nejen v kláštorech samotných, ale i v nemocnicích a charitativních ústavech, kde vykonávali pečovatelskou činnost řeholní sestry. Jednalo se o tyto otázky: počet řeholnic ev. řeholníků z celkového nemocničního personálu, zda řeholnice a řeholníci bydlí v nemocnici či v areálu nemocnice a jejich politické smýšlení a pověst po stránce ideologické. Z tohoto dotazníku je patrné, že již při plánování akce „K“, tedy zásahům proti řeholníkům, paralelně probíhala příprava akce proti ženským klášterům.

Do 27. prosince 1949 měl být proveden veškerý soupis sociálních, pečovatelských a výchovných ústavů mimo kláštery, kde působí řeholní sestry. Jednalo se ve své podstatě o všechny starobince, domovy odpočinku, internáty, domovy pro řeholní sestry a přestárlé řeholníky, které spadaly pod Arcidiecézní a diecézní svazy katolické charity. O ústavu bylo nutné do dotazníku uvést následující: charakteristika ústavu, adresa ústavu, přibližný počet chovanců, obliba mezi veřejností, politická nálada a pověst z politického hlediska toho kterého ústavu, komu ústav patří (nejen v ústavech spadajících pod Arcidiecézní svaz Katolické charity pracovali řeholníci a řeholnice), kdo ústav řídí. Následující tři otázky, které měly být vyplněny, jsou neméně důležité: 1) zda je úplně v rukách řeholnic či řeholníků, 2) jaká místa v nich zastávají, 3) zda bydlí v ústavu nebo v klášteře. Spolu s vyplněnými dotazníky národního správce v otázce majetkové jednotlivých klášterů tak komunistický režim získal jasnou

představu o situaci¹⁰². Akce „VŽK“ se uskutečnila v datovém rozmezí července až září 1950¹⁰³. Byla provedena ve třech etapách, na rozdíl od přímého zásahu proti řeholníkům v akci „K“ bylo soustředění řeholních sester projednáno s generálními a provinčními představenými, mateřské kláštery byly prozatím ponechány bez záboru¹⁰⁴.

V roce 1950 žilo v českých krajích 7.579 řeholnic. Část byla internována po vzoru akce „K“ v centralizačních a internačních kláštorech či domech (2.456)¹⁰⁵. Vypořádání se s ženskými řeholemi mělo i další podtext. Otázka nedostatku odborného personálu pro namáhavou práci v ústavech pro mentálně postižené a přestárlé, neochota žen, které si zvykly na poměrnou svobodu vlivem výkonu prací, které vyžadovala situace v poválečném státě včetně zaměstnání v oborech ve třicátých letech výhradně mužských, a v neposlední řadě vlastní rodina s dětmi, nastolila potřebu nezacházet s řeholními sestrami ve stejném duchu jako s řeholníky. Ve studiích často zmiňované odnětí části charitativní práce či zrušení nebo převedení některých ústavů na stát je pravdou jen částečně. Komunistický režim neměl dostatek zdravotnického a pečovatelského personálu, který by zajistil péči o potřebné, kterých nota bene přibývalo poválečných stavem.

V roce 1953 proběhla další akce – akce „B“¹⁰⁶. Pod nátlakem byla jedna část řeholnic přesvědčována a přesvědčena o nutnosti práce v civilu, část se dobrovolně rozpustila, zbylé řeholnice zůstaly v práci ošetřovatelek nejenom v ústavech České katolické charity, ale i ve státních nemocnicích. Jednalo se původně o řeholní sestry, které pracovaly v domácích ošetřovatelských službách a dále pak v internátech a školských zařízeních.

V květnu a červnu roku 1953 obdržely ústavy České katolické charity přípis, ve kterém byli správci žádání o podání zprávy, jak by se připravovaná akce násilného zařazení řeholních

---

¹⁰² Srv. DEMEL Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků*. Brno 2008, ISBN 978-80-73-25-170-3.

¹⁰³ VLČEK Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze, Olomouc 2005. Str. 25. Zde je uvedeno rozmezí srpen – říjen 1950.

¹⁰⁴ NA v Praze, fond SÚC- dodatky, karton č. 198, inv. č. 171. Zpráva o vývoji v ženských řeholích od roku 1950 s. d., str. 1. V první etapě bylo přestěhováno 470 řeholnic ze 17 objektů, které se nacházely na západních hranicích republiky, ve druhé etapě pak byly soustředěny řeholnice ze školských zařízení [?] a do konce roku, resp. Do konce října byly teprve soustředěny řeholnice z klášterů, Tímto datem také končí ochrana movitého a nemovitého majetku ženských klášterů včetně klášterů mateřských.

¹⁰⁵ BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, Brno 2007,

ISBN 978-80-7325-311-0, str. 177 – 192: „...Po vzoru akce „K“ zbaveno osobní svobody na čtyři tisíce sester“ Autoři v této stati, určené pro dějiny řeholních sester ve výše zmíněném období, sami připouštějí, že čísla o počtu přemístěných řeholních sester do internačních táborů nejsou zcela přesná. Počet 4.000 je tedy odhadním počtem autorů.

¹⁰⁶ NA v Praze, fond SÚC, karton č. 97, inv. č. 130. Akce však byla odvolána a komunistická moc dala přednost sofistikovanějšímu nátlaku pro delší období. Podíl na zrušení akce „B“ jen několik dní před jejím spuštěním však mělo i Gottwaldovo úmrtí. Řeholní sestry nebyly tedy vyřazeny ze společnosti.

---

sester do civilního života odrazila na vlastním chodu ústavu. Správce jednoho ústavu pak odpověděl následovně: „V pondělí dne 22. 6. t. r. [1953] jsem měl rozhovor s 5 řeholicemi zdejšího ústavu / s každou odděleně/ týkající se jejího názoru na připravovaná opatření vlády a jejich převedení do občanského postavení. Ačkoliv jsem ještě několik dní předtím měl dojem, že nebudou dělat potíže, v případě že to bude nařízeno zákonem, přesvědčil jsem se, že tomu tak není, právě na základě pondělního rozhovoru s 5 řeholicemi. Všechny totiž prohlásily, že se nikdy svého řeholního šatu nezřeknou, ani když to nařídí zákon a ani kdyby to nařídila generální představená. Jedině sv. Otec by jim to mohl nařídít. Není moci, která by je k tomu donutila. Jsou ochotny podstoupit jakákoliv muka, koncentrační tábory i smrt. Několik roků pozemského života nezmění za život věčný. Ve Španělsku je vyhnali, ve Francii a jinde a nakonec je prosily, aby se vrátily. Nikomu ještě nevyrostl strom do nebe. Budeme rádi, když je budeme moci zavolat zpět. Do stavby zdejšího ústavu daly své peníze i práci, ale raději jej opustí, nežli by se převlékly. Věřím, že to neudělá žádná řeholnice v celé republice, to je dle jejich prohlášení názor za všechny řeholnice, ať jsou v jakémkoliv řádu“. Správce ústavu pak pokračuje v dokumentu vypracováním krizového scénáře zajištění chodu ústavu pro případ, že by řeholnice opravdu odešly z ústavu. Těchto několik citovaných řádek doplňuje moje předchozí slova a poznamenávám, že odpovědí na prvotní dotaz před akcí z roku 1953 bylo od správců ústavů nespočet a všechny se nesly v podobném duchu.

Práceschopné řeholnice do 40 let věku nastoupily do zaměstnání na státních statcích a v textilním průmyslu, převážně ve vysídleném pohraničí (národní podniky Texlen v Poříčí, Starém Městě, Svobodě nad Úpou, Bernarticích a Temném dole, Flanela v Jiříkově, Veba v Meziměstí, Holba v Terezíně a Hanušovicích, Lenas ve Vikýřovicích a Světlé, Velveta ve Vansdorfu a Šluknově, Benar v Benešově nad Ploučnicí, Korda v Teplicích a Bystřanech a Elite ve Varnsdorfu). I to mělo své opodstatnění. Internační střediska ležela v hraničních pásmech. Ačkoliv dobové propagační dokumentární i hrané filmy předkládají dobu konce čtyřicátých a začátku padesátých let dvacátého století jako éru nadšeného budování nové beztřídní společnosti, situace v těchto místech nebyla samozřejmě tak přívětivá. Práceschopné řeholní sestry nad 40 let věku, pak byly umístěny v sociálních ústavech jako civilní ošetřovatelky a pomocný personál, nemocné a přestárlé řeholní sestry byly soustředěny v kláštorech v Broumově, Vidnavě, Štěplovci, Jiřetíně, Opavě, Javorníku a Oseku, které spadaly pod Českou katolickou charitu¹⁰⁷.

---

¹⁰⁷ NA v Praze, fond SÚC- dodatky, karton č. 198, inv. č. 171. Zpráva o vývoji v ženských řeholích od roku 1950, s. d.

Komunistickému režimu se však nedařila zásadní věc. Řeholní sestry odmítaly vzdát se svého života, pracovaly v řeholních oděvech, politicky se odmítaly „přizpůsobit“ a odejít z kongregací. Navíc zde přistupovala i pracovitost řeholních sester.

Druhá skupina řeholních sester se ze začátku nepohybovala v samém středu komunistického zájmu o jejich likvidaci. Byla to skupina řeholních sester, které již pracovaly v sociálních ústavech jako ošetřovatelky a v nemocnicích zastávaly pozice zdravotního personálu. Opět zde totiž přistupoval fakt, že řeholní sestry mají zde na zemi jen dva úkoly. Lásku k Bohu a péči o potřebné. To se ovšem na druhou stranu odráželo v rozepřích s civilním zdravotním personálem. Pacienti preferovali řeholní sestry. Neměly světské starosti o vlastní rodinu, byly trpělivé a měly opravdovou snahu o pomoc nemocným a starým lidem. Také pracovaly za minimální ohodnocení. A byly stále potřeba.

Tato patová situace (potřeba řeholních sester v oborech ne zrovna vyhledávaných, vynikající péče o nemocné a přestárlé a zároveň strach komunistického režimu z neúspěchu tolik proklamované zářné budoucnosti bez církvi) vedla posléze k naplánování další etapy vypořádání se s ženskými řeholními řádů, která však souvisela s postupem let – řeholní sestry stárly a umíraly, malá část odešla do civilu a nebyly téměř přijímány novicky.

b) život v ústavech.

Protože během desetiletí padesátých let spravovala Česká katolická charita především zaopatřovací ústavy (domovy důchodců), je otázka života v těchto ústavech důležitá.

O chodu ústavů vypovídají situační zprávy, které sestavovali a zasílali Ústředí hospodářští správci, většinou měsíčně, či čtvrtletně (budeme je nazývat všeobecné) a pak ročně. Ústředí je pak v souhrnu zasílala nadřízeným orgánům.

Situační zprávy, které se v hojné míře dochovaly ve všech fondech, se kterými jsem pracovala, se shodují na rámcovém chodu, toho kterého ústavu, protože jejich poslání bylo různorodé. Jedná se především o situační zprávy jak jednotlivých správců a správků ústavu, tak i souhrnných zpráv, které byly předkládány Státnímu úřadu pro věci církevní. Nejucelenější zprávy pak najdeme v době připravovaných změn v České katolické charitě nebo v situacích pro řeholnice důležitých.

Každodenní práce ošetřovatelek i pomocného personálu ústavech pro nemocné a přestárlé se měla řídit domovským řádem, který však byl vydán až s nástupem nové situace po roce 1960. Ústavy tak měly časovou volnost, ale práce v nich se příliš nelišila. Odvíjela se od

tří základních momentů – totiž velikostí pokojů i budovy samotné, což ve většině případů byly kláštery, účelu zařízení a dostupnosti pro základní životní potřeby (umístění budovy, stav budovy, voda, topení, zásobování).

Chovanci byli ubytováni podle daných poměrů, povětšinou ve čtyř až osmilůžkových pokojích, s topením na pevná paliva¹⁰⁸. Příslušenství se nacházelo na chodbě a neodpovídalo samozřejmě dnešní úrovni a požadavcích na hygienu. Ve značné míře zde byla souvislost s předimenzováním ústavů, především domovů odpočinku, po roce 1955 domovů důchodců. Kapacity byly běžně překračovány o deset, ale i třicet procent. Zajímavé je, že zatímco instituce věnovaly všemožnou snahu o začlenění řeholnic do civilního života, včetně nátlakových akcí, příslušné KNV si s přeplněnými ústavu hlavu příliš nelámaly. Řeholní sestry dělaly, co mohly v otázce běžného úklidu, praní, převlékání postelí, mytí ležících pacientů a za tuto práci jsou vždy chváleny. Je to však mnohdy jediná pochvala, které se jim dostalo od někoho jiného než od pacientů.

Chovanci měli dostávat čtyřikrát až pětkrát denně jídlo, většinou servírované v jídelnách nebo s možností stravovat se na pokojích. Jídlo podle jídelního lístku sestavovaly samy řeholní sestry, někdy s dohledem lékaře, podle typu ústavu. Zda opravdu byla tato směrnice naplněna v plném rozsahu, však nelze ověřit.

Pokud jejich zdraví a fyzický stav dovoľoval a nebyli zaměstnáni mimo zařízení, vykonávali práce, všeobecně nazývané ústavní výroba. Jednalo se o práci, při které zůstávali chovanci v areálu zařízení a věnovali se drobným činnostem. Zároveň tyto činnosti zaměstnávaly osoby v zařízeních i po stránce psychické, protože se tak snižoval jejich osobní pocit nepotřebnosti. Ústavní výroba zahrnovala práce všeho druhu. Byla vykazována a část prostředků byla vrácena na odměnách pracovníkům, většinou formou ošacení a nákupu osobních potřeb, čímž bylo v plánech a výkazech zdůrazňována i úspora ústavních peněz. Především byly tyto drobné práce příjemné a mnoho chovanců se dožadovovalo zařazení do ústavní činnosti. Šlo o opravdu rozmanité činnosti, od klasického pěstování a sklizně různých bylinek (především heřmánku, měsíčku lékařského a tymiánu), výroby růženců, pečení hostií,

---

¹⁰⁸ NA v Praze, fond SÚC, zasedání kolegia ministra – předsedy, karton č. 19, dokument č. 10. Podklady pro 10. schůzi kolegia dne 31. března 1955, str. 2. dvou-, čtyř- a osmilůžkové pokoje byly dostupné u téměř všech ústavů až po roce 1958, kdy se uklidnila situace kolem dislokací kvalitních budov pod správou České katolické charity na stát, většinou na Ministerstvo vnitra. Po roce 1955 začaly být mnohé objekty sanovány od vlhkosti, opravovány vnitřní části a zvýšilo se tak pohodlí chovanců. Výše uvedená zpráva však komentuje, že v roce 1955 byli např. v Brně, Koněvově ulici umístění přestárlí chovanci ústavu i v modlitebně a v památné místnosti, kde zemřel Josef Dobrovský. Tato situace vznikla právě odebráním fungujících ústavů a postupným zařizováním objektů přidělených dislokační komisí.

šití, pletení svetrů, malování textilu, košíkářství, až po praní neústavního prádla. V dalších ústavech probíhaly pracovní terapie. Pro debilní chlapce a dospělé chovance (Opava, Víceměřice) to bylo domácí tkaní na tkalcovských stavech, pro debilní dívky (Budeničky) chov bource morušového, v Kadani státně kontrolovaný chov slepic. Dále si chovanci mohli ponechat výtěžky z brigád, především ze sběru léčivých rostlin, práce v lese a pomocných pracích na polích.

Nedílnou součástí života v ústavech, především v domovech důchodců a zaopatřovacích ústavech pro řeholní sestry byla i osvětová činnost. Chovanci a personál měl k dispozici denní tisk, knihovnu, byly jim promítány filmy s určitou tematikou. Tato tzv. výchova směřovala proti častým stížnostem správců, kteří poukazovali na stále se opakující „špatnou politickou náladu“, kdy se pacienti a chovanci dovolávají boha, jsou odevzdaní a radostně se neléčí.

V domovech důchodců „... kde ONV má styk s ústavem a je v dobrém poměru k sestram, kde třídní složení chovanců je převážně z řad dělníků [!], kteří si již sami určují způsob svého zbytku života (čtou pokrokové knihy, Rudé právo, besedují a probírají politickou a mezinárodní situaci), tam je také poměr sester k chovancům lepší, respektují více přání chovanců, smějí se s nimi. Zde je možno říci, že chovanci ovlivňují sestry. Většina chovanců je bohužel nábožensky hluboce založených, nebo se přizpůsobují sestram z vypočítavosti, část chovanců nemá kladný poměr k režimu, jsou to penzisté, bývalí podnikatelé. Ti ovšem jsou věrnými nohsledy a ignorují již někde zřízené samosprávy, filmy, besedy apod.“¹⁰⁹. Tato citace je podle mého názoru více než výmluvná.

Během 2. poloviny padesátých let se situace zlepšovala, hospodářští správci se lépe orientovali v problémech chodu zařízení, přestalo stěhování v rámci dislokací objektů a na konci sledovaného období nejsou situační zprávy jednostranné a projevuje se i uvolnění politického ovzduší.

2. 9. Kanovník Jan Mára O. Cr¹¹⁰.

---

¹⁰⁹ NA v Praze, fond SÚC, zasedání kolegia ministra – předsedy, karton č. 19, dokument č. 10. Podklady pro 10. schůzi kolegia dne 31. března 1955, str. 2.

¹¹⁰ Ordo militaris Crucigerorum cum rubea stella, latinský název řádu.

Od počátků České katolické charity, s výjimkou let 1967 – 1968, kdy byl jmenován ústředním ředitelem České katolické Charity JUDr. Karel Šebor, stál v čele organizace ve funkci ústředního ředitele kanovník Jan Mára.

Kanovník Jan Mára se narodil se 14. srpna 1912 v obci Radvánov a po studiích na gymnáziu v Českých Budějovicích vstoupil do řádu Křížovníků s červenou hvězdou, kde ve svých pětadvaceti letech složil slib. Na kněze byl posléze vysvěcen v březnu roku 1938 v Praze, od roku 1940 se stal kaplanem u sv. Františka v Praze a do roku 1947 byl farářem ve Věteřově¹¹¹. V září 1948 se vrací do Prahy, protože se stává druhým kaplanem u sv. Petra. Od roku 1951 byl zvolen kolegiátní kapitulou Vyšehrad za čestného kanovníka Kapitulou vyšehradské. Dále působil jako administrátor u sv. Ludmily v Praze, jako konsistorní rada v Hradci Králové a po roce 1991 byl ustanoven farářem u řádového kostela Rytířského řádu Křížovníků s červenou hvězdou sv. Františka. Po roce 1948 se stal tzv. vlasteneckým knězem a stál v čele Katolické akce.

P. Jan Mára O. Cr. působil v čele České katolické charity téměř čtyřicet let a přesto, že je vnímán spolu s Eduardem Olivou a Josefem Plojharem jako kolaborující kněz, otázka míry kolaborace je sporná. Domnívám se, že řadit kanovníka Jana Máru do stejné skupiny jako Josefa Plojhara je zcestné a pouze poplatné dnešní době. Materiály z fondu Státního úřadu pro věci církevní a fondu České katolické charity ukazují většinou kanovníka Jana Máru jako člověka dvojí tváře, kdy na jedné straně se snaží vyhovět režimu, protože chápe dobře dobu, a na druhé straně pomáhá kněžím sehnat pracovní místo, tajně podporuje skautské hnutí a finančně pomáhá těm nejpotřebnějším. Na jedné straně jsou na něj psány ostré (většinou dělníky podepsané) stížnosti, ve kterých jsou používána slova neslučitelná s prezentací v práci vysokoškolského studenta, na druhé straně i dopisy, kde lidé věřící, ale i nevěřící, děkují za jeho pomoc a odvolávají se na něj. Jeho podrobný životopis by vydal na samostatnou práci.

Kanovník P. Jan Mára O. Cr. zemřel zaopatřen svatými svátostmi dne 5. ledna 2012 v Charitním domově pro kněze na Moravci a pohřben je na křížovnickém hřbitově v pražském Hloubětíně.

2. 10. Shrnutí

---

¹¹¹ Věteřov – obec v Jihomoravském kraji v okrese Hodonín, v roce 1902 ze sbírky občanů vybudován kostel sv. Cyrila a Metoděje, v roce 1908 nákladem řádu Křížovníků s červenou hvězdou vybudována secesní fara podle návrhu architekta Josefa Sakaře z Prahy. Dostupné z: <http://www.veterov.eu/historie/kostel-a-fara/> [cit. 24. 1. 2014].

Dějiny České katolické charity v této práci končí rokem 1960, který, jak jsem již uvedla, byl rokem přelomovým. Dokumenty o dalších letech fungování této organizace však přinášejí zpětně informace, které bychom v archiváliích ve sledovaném období nenašli. Jsou to především statistiky a přehledy o činnosti České katolické charity, které jsou součástí předkládaných žádostí nebo výkazných materiálů. Mnohdy tak může badatele přepadnout pocit, že se musí organizace neustále za něco omlouvat, něčím dokládat nutnost svého poslání či prosté existence a že po roce 1960, přesto, že spravuje Česká katolická charita méně ústavů, méně pracovníků v ústředí se stará o chod celé organizace a méně řadových pracovníků o řeholníky a práci ve výrobních jednotkách Chrámové služby, agenda písemná narůstá.

Pokud se vrátím k základnímu úkolu Státního úřadu pro věci církevní, shledávám, že se záměr kontroly náboženského života realizovat povedl. Dělo se tak omezováním vlastní činnosti organizace (převáděním ústavů pouze pod jejich správu), jejím využitím jako převodního článku k likvidaci náboženských spolků a v neposlední řadě omezováním vlivu řeholních sester na správu ústavů, a také zpětné ovlivňování řeholních sester civilním personálem České katolické charity.

Mohu tedy shrnout, že v rozmezí let 1949 – 1959 došlo v činnosti České katolické charity k prosazení linie potlačování činnosti katolické církve, tj. udržování její činnosti v mezích předepsaných. Uplatňování restrikcí se dělo v několika směrech: omezením vlastní činnosti České katolické charity na poli charitativním a tím zmenšováním její hospodářské a dotační základny, využíváním České katolické charity jako organizace k likvidaci různých katolických spolků a institucí a v neposlední řadě odstraněním rozhodujícího podílu a vlivu kongregací na chod sociálních ústavů, převedením těchto ústavů pod správu národních výborů a uplatněním vlivu administrativního (civilního) personálu Ústředí České katolické charity v ústavech a tím i vlivu na řeholnice¹¹². Výše citovaným usnesením vlády nařízením pak došlo k největšímu omezení činnosti České katolické charity, ale zároveň i k obnovení jejích možností na poli duchovním větším prostorem v péči o řeholníky a řeholnice, faráře a farské hospodyně v důchodovém věku. Dokument neobsahuje zmínku o dalších součástech České katolické charity, zůstaly zachovány. Jak možnosti růst v nových podmínkách po roce 1960 Česká katolická charita využila, by bylo vhodné zpracovat v samostatné práci.

---

¹¹² NA v Praze, fond MŠK, církevní odbor, karton č. 25, sign.: 47 II – ŘKC. Odůvodnění návrhu na určení právního postavení České katolické charity, s. d. (po roce 1962), str. 1.

Na základě předchozích odstavců tak mohu také statisticky doplnit období let 1950 – 1960. Tabulka na následující straně ukazuje dosah výše uvedených omezení činnosti a zároveň uzavírá i samotné dějiny České katolické charity do roku 1960.

	rok 1950	rok 1960
<u>Organizační složky řízené Českou katolickou charitou:</u>		
a) diecézní charity	7	7
b) okresní charity	38	0
c) farní charity ¹¹³	600	0
<u>Správa sociálních ústavů:</u>		
a) vlastní	22	23
b) ve správě	233	3
<u>Celkový počet lůžek:</u>	14.184	2.075
<u>Podpůrná činnost¹¹⁴:</u>	629.142,- Kčs	4.125,- Kčs
<u>Vydavatelství včetně obratu prodejen:</u>	5.323.000,- Kč	5.870. 000,- Kč ¹¹⁵
Počet výtisků časopisů:	218.444 ks	
Časopis Charita:		30.000 ks
Katolické noviny:		2.900 ks
Měsíčník Duchovní pastýř:		

¹¹³ údaj je přibližný, uvozen zkratkou cca.

¹¹⁴ podpůrnou činností je myšlena pomoc pro řeholníky a řeholnice odcházející do civilního života bez dalších, bližších údajů.

¹¹⁵ údaj pouze k roku 1958.

3. FOND ČESKÉ KATOLICKÉ CHARITY V NÁRODNÍM ARCHIVU V PRAZE

3.1. Úvod

S fondem Česká katolická charita jsem se setkala zcela náhodně při práci na jiném projektu, jehož materiály byly uloženy v Národním archivu Praha, 1. oddělení. Protože patřím mezi archiváře, kteří preferují svoji práci jako práci zpřístupňování nezpracovaných fondů pro široké badatelské využití, požádala jsem správkyni fondu, paní Mgr. Jitku Křečkovou o možnost spolupracovat na inventáři fondu České katolické charity. Fond České katolické charity jsem měla po vnitřní skartaci, provedené správkyní fondu za účasti pana Ing. Jana Oulíka, znovu prohlédnout, materiály po prohlídce a seřadit a připravit k inventarizaci. V době mého působení v 1. oddělení Státního oblastního archivu v Praze na Karlově jsem se podílela na novém inventáři Sbírkky matrik, který se zde nacházel. Na rozdíl od fondu České katolické charity byl fond Sbírkka matrik již jednou inventarizován a bylo potřeba pouze zjednodušit inventární čísla, znovu prohlédnout jednotlivé matriční knihy a doplnit seznam místopisných údajů nejen pro lepší orientaci badatelů, ale především pro toponomastické studium. Fond Česká katolická charita však nebyl nijak členěn a chyběl spisový plán. Proto tato práce byla pro mne zcela nová. Po dohodě s PhDr. Alenou Pazderovou, vedoucí

1. oddělení NA a výše zmíněnou správkyní fondu, mi bylo povoleno personální spisy fondu Česká katolická charita v mezích zákonných možností zaznamenat, s odkazem na skutečnost, že inventář k výše uvedenému fondu zůstane v rukopise, vzhledem k faktu omezené možnosti zveřejňovat údaje personálních spisů.

Na inventáři jsem začala pracovat v únoru roku 2011¹¹⁶, měsíc poté, kdy zemřel dlouholetý ústřední ředitel České katolické charity, kanovník Jan Mára¹¹⁷, takže nebylo možno zařadit pro účely bakalářské práce verbální historii přímo od něj. Práce na inventarizaci pokračovaly souběžně s mým pátráním po dalších materiálech pro dějiny České katolické charity ve fondu Státní úřad pro věci církevní, uloženém taktéž v NA Praha.

Fond Česká katolická charita je materiálem určeným pro nejširší badatelskou základnu. Největší částí fondu tvoří personální spisy převážně z padesátých let 20. století. Umožňují nám nahlédnout do života nejen lidí, kteří se podíleli na chodu organizace, ale prostřednictvím příloh i do běžného dne ústavů České katolické charity a pochopit, že zákony, vyhlášky a nařízení státu na jedné straně a výkon chodu charity na straně druhé odráží padesátá léta v plném rozsahu pro určitou skupinu občanů. Badatelé, zabývající se nejen prameny k polovině 20. století, ale i dějinami komunismu, Státní bezpečnosti a postupné sekularizace kléru v republice, stejně tak jako psychologové a badatelé věnující se dějinám církví, zde najdou široké pole působnosti pro své obory. Fond České katolické charity však není určen pro kompilace oné „velké historie“. O to je však zajímavější v jednotlivých spisech sledovat markantní snahu o likvidaci církví v reálném čase. Jedná se o likvidaci na úrovni jemné psychologie a nátlakových akcí, které jsou před okolím skryty a nejsou vystavovány jako mocenská propagace pomocí soudních procesů s představiteli církve, kterým bylo věnováno nejen mnoho statí, ale i samostatných publikací. Padesátá léta minulého století zůstávají citlivým tématem, ke kterému, kromě nejmladší generace, stále ještě nelze pro historika a archiváře přistupovat bez jisté dávky zaujatosti. Patřím ke generaci, která události poloviny minulého století již přímo nezažila, ale žijí moji rodiče a prarodiče. Rozsáhlé názorové spektrum, nutnost přihlédnout k verbální historii a (sic!) téměř poslední možnost vůbec verbální historii podchytit a zahrnout, vedle pramenného základu uloženého v archivech, do historických souvislostí, činí výše jmenovanou dobu do budoucna stále živou. Je však potřeba zbavit se hysterie kolem této doby a především tendenčnosti, což

---

¹¹⁶ Při své činnosti jsem se řídila publikací: Kolektiv autorů. *Typový skartační rejstřík: novelizované vydání*. 4. vyd. Ostrava 2013.

¹¹⁷ oznámení o úmrtí, soukromá sbírka.

je ovšem otázka politiky a zájmů někoho, koho nikdy nepoznáme osobně. George Orwell¹¹⁸ v jednom ze svých děl říká: "...všichni jsme si rovni, ale někdo si je rovnější".

Fond České katolické charity mohl potkat osud dalších fondů vztahujících se k době po roce 1948 a nepředstavujících pro badatele onu „velkou historii“, podle které si mnoho z nich myslí, že pochopí padesátá a šedesátá léta ve své každodenní podstatě. Velký podíl na zachování fondu má jednak pochopení vedení Národního archivu pro a usilovná práce pana Ing. Jana Oulíka, tiskového mluvčího Sdružení Česká katolická charita.

3.2. Práce s fondem při inventarizaci.

Fond České katolické charity byl pracovníky Národního archivu převzat v poměrně dobrém fyzickém stavu. Kromě obvyklého zašpinění prachem nebyla shledána poškození plísněmi, hmyzem nebo působením vody. Jen ve čtyřech případech byly vyměněny původní desky za nové s logem Národního archivu.

Byla provedena vnitřní skartace.

Fond samý zahrnuje nejen spisy České katolické charity, ale i část spisů Arcidiecézního svazu katolické charity. Personálních spisů Arcidiecézního svazu katolické charity se dochovalo málo a v převážné většině se týkaly nádražní ošetrovatelské služby a domácí péče. Pokud se v těchto spisech nacházely jen základní údaje žadatele, který v mnoha případech nebyl ani přijat, či po dvou až pěti měsících skončil službu, byly tyto spisy skartovány. Ponechány byly jen spisy řeholníků a řeholních sester. Tyto dokumenty se zachovaly pro roky 1945 -1949. Pro dochování malého počtu personálních spisů nebyl pro Arcidiecézní svaz katolické charity zřízen vlastní fond, ale jeho spisy byly ponechány ve fondu České katolické charity.

Osobní spisy a spisy týkající se jednotlivých sociálních ústavů spadajících pod Českou katolickou charitu byly skartovány s ohledem na zachování personálních spisů ředitelů, vedoucích jednotlivých ústavů, vedoucích závodů Chrámové služby a vedoucích pracovníků odborů a referátů, právníků České katolické charity a dále spisů příslušníků Státní bezpečnosti a Sboru národní bezpečnosti, kteří neměli vzdělání pro vyšší zařazení, ale byli přijati pro své zásluhy o budování strany a naprostou loajalitu zřízení. Zároveň ale byly i ponechány spisy, které sice nepatří mezi výběrové z hlediska typologie dle skartačního rejstříku, ale dokreslují

---

¹¹⁸ ORWELL George. *Farma zvířat*, opis 1972, vlastní sbírka.

druhou stranu života a práce v ústavech a Chrámové službě: řešení problémů s jednotlivými církevními tajemníky, sdělení a informace přelomových skutečností pro chod České katolické charity. V personálních spisech se, kromě základních součástí každého personálního spisu, nacházejí zprávy o převzetích ústavů, situacích v nich, inventarizacích majetku. Dále dopisy, žádosti a drobné materiály, které dohromady pak podávají poměrně realistický obraz dění v části společnosti padesátých let, která téměř na každém dokumentu nese označení důvěrné či přísně tajné. Byly také ponechány personální spisy řeholních sester (zachované většinou bez názvu kongregace, ke které patřily), duchovních (nejen duchovních pastýřů, ale i řeholníků a kněží, kteří vykonávali povětšinou práci údržbářů, topičů a zahradníků, aby nezemřeli hladem a bez domova), spisy pracovníků charity – Chrámové služby, kteří prováděli umělecké práce, personální spisy externích pracovníků, většinou lékařů diagnostických stanic a poradců pro tělovýchovu.

Každý personální spis byl prohlédnut stránku po stránce. Byly odstraněny kancelářské sponky. Stav jednotlivých písemností nedovoloval odstranění sešíváčkových spinek. Přesto, že se jedná o kovový materiál podléhající korozi, při velkém množství kopírovacího papíru, používaného pro vyřizování záležitostí, by nejen došlo k narušení křehkého materiálu, ale i možností, že se nezachovají v původním řazení povětšinou situační zprávy, inventarizace, předávací protokoly, rozsudky lidových soudů, nebo zprávy ze služebních cest, podnikaných vedením České Katolické charity do ústavů.

Z personálních spisů byly v souladu se Zásadami odstraněny tyto dokumenty: žádosti o dovolenou včetně sdělení o místě pobytu na dovolené s výjimkou dovolenkových žádanek, ke kterým byla připojena i výsledná zpráva ze služební cesty, jmenovacích dekretů totožných s originálem (většinou se zachovaly duplikáty někdy i triplikáty), nemocenské tiskopisy, zpětná potvrzení o převzetí toho kterého materiálu povětšinou vedením České katolické charity, vyjma případů, kdy bylo požadováno doplnění nebo přepracování dodaného materiálu, obálky, pokud nebyly připojeny k dokumentu.

Personální spisy byly následně abecedně sepsány, uloženy do archivních krabic, označeny názvem fondu bez datace a prozatímním číslem, na karton č. bylo i vyznačeno jmenné rozhraní uloženého materiálu. Byl vypracován jmenný seznam uložených spisů s poznámkami a odevzdán správce fondu, paní Mgr. Jitce Křečkové.

Do inventárního seznamu nebyly zařazeny materiály se skartačním znakem S 35. Pro tyto personální spisy byly určeny dva kartony, zařazené na konci fondu Slouží k dohledání pracovních smluv pro účely vyměření důchodů.

Skartované materiály fondu byly uloženy do krabic a ponechány v depozitáři.

3.3. Členění personálních spisů České katolické charity:

V každém spise jsou dokumenty členěny do samostatných oddílů v papírových obalech, označených římskými číslicemi I – V¹¹⁹.

I. DOTAZNÍK.

Dvou až třístránkový dokument o základních údajích žadatele o práci v České katolické Charitě. Po vyplnění kolonek s údaji o jménu uchazeče, datu a mísu narození, bydlišti, údaji o rodičích a sourozencích včetně jejich zaměstnání a politického vývoje, současnému rodinnému stavu, rodinných poměrech manžela či manželky, následuje formou „ty“ řada otázek mapujících život uchazeče od jeho studia, průběh ukončených zaměstnání, politického vývoje, práce za okupace, účasti v odboji členství v organizacích Lidových milicí, ROH a jiných, až po pobyty v zahraničí a k závěrečnému potvrzení vyplněných údajů „hodnověrnými“ svědky. U nemnoha spisů se zachovaly i fotografie žadatele. Dotazník nebývá jeden, ale v průběhu zaměstnání, pokud trvalo déle, se dotazníky opakují na podobných blanketech, většinou po pěti letech.

II. ŽIVOTOPISY

Životopis je jednou z možností uchazeče vytvořit obraz o své osobě v intencích doby, dalo by se říci, očistit svou personu a dokázat, že i člověk, jehož dosavadní život se příliš neslučoval s požadavky komunistického režimu, je člověk chybný a napravující¹²⁰. Po úvodu shodném s první stranou dotazníku následuje téměř vždy vysvětlování postojů během let života uchazeče s důrazem a zveličováním drobných událostí, které mohou zajistit práci v České katolické Charitě. Vzhledem k přerazování řady technickohospodářských pracovníků do výroby ve sledovaném období, byla práce v Charitě přece jen z jejich hlediska snazší než v

---

¹¹⁹ více o kádrových materiálech viz: ČERNÁ, Marie. „Katolík, ale objektivní“: Vytváření obrazu (ne)spolehlivosti v kádrových posudcích komunistického Československa. In *Biograf* 55/2011, 78 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v550> [cit. 2. 8. 2012]

¹²⁰ ČERNÁ Marie: Od školy až do důchodu: V síti kádrových materiálů. In *Dějiny a současnost*, 11/ 2009, str. 37 - 39, dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/11/od-skoly-az-do-duchodu/> [cit. 15. 2. 2014]

OKD, ČKD, na Kladně, či v Čakovcích. Otázka způsobilosti pro práci v České katolické Charitě bývá většinou zodpovězena dobrým třídním uvědoměním a snahou pomoci v boji s třídním nepřítelem. Toto se týká všech profesí, protože i uklízečka či pomocná síla v kuchyni přicházela do styku s řeholními sestrami. Životopisům, stejně tak posudkům a potvrzením jednotlivých uvedených skutečností však nelze připisovat takovou důležitost pro pracovní poměr v České katolické Charitě, jak vyplývá z předchozích řádků. Vzhledem k tomu, že v padesátých letech neexistoval oficiální seznam zaměstnání, které by bylo podmíněno striktní neúčastí na náboženském životě, zaleželo přijmutí či ne přijmutí pracovníka čistě na kádrových pracovnících a vedení České katolické charity, samozřejmě se souhlasem nadřízeného orgánu. Tato poslední věta se netýká uchazečů z řad Státní bezpečnosti, Sboru národní bezpečnosti, případně církevních tajemníků. Jejich životopisy by vydaly na vlastní práci. Pokud se však začteme podrobněji do životopisů či po osudech jednotlivých žadatelů, najdeme zde snahu pomoci i lidem, kteří nesplňovali kritéria pro práci v České katolické Charitě, danou Státním úřadem pro věci církevní. Česká katolická charita pomáhala tímto většinou mužským církevním osobám, kteří byli přijímáni na pozice ne příliš viditelné, ale proto, aby pomohli s chodem ústavů. Jednalo se většinou o řeholníky, kteří nebyli tak mladí, aby mohli pracovat v těžkém průmyslu, na druhou stranu nesplňovali ještě důchodový věk. Byli to lidé bez příjmu, bez důchodového zabezpečení a vykonávali na začátku padesátých let mnoho pomocných prací pro ústavy – topiči, zahradníci, krejčí, oráči, ale i kuchaři, elektrikáři a uklízeči.

III. PROVĚRKA

V roce 1958 probíhaly třídně politické prověrky¹²¹, které o deset let později byly revidovány a z kádrových materiálů odstraňovány. Záznamy o provedených prověrkách v České katolické Charitě se téměř nedochovaly, jen pět personálních spisů nese poznámku – neprošel prověrkou. U dalších poukazují na prověrku jiné dokumenty, většinou s náhlým a poměrně nekompromisním propuštěním pracovníka nebo jeho přeřazením na méně platově ohodnocené místo.

---

¹²¹ 14. března 1958 přijala na základě jednání ÚV KSČ vláda tehdejší Československé republiky tajné usnesení o „očistění státního a hospodářského aparátu od všech politicky nespolehlivých žvlů...“ V průběhu téhož roku bylo prověřeno přes dvacet osm tisíc pracovníků ústředních institucí, více než dvacet dva procent bylo přeřazeno, posláno do důchodu či propuštěno ze státní správy úplně. Dostupné z http://www.totalita.cz/50/50_01_017.php [cit. 8. 11. 2012].

IV. POSUDKY

Posudky patří k nejzajímavějším materiálům personálních spisů. Rozdílnost posudků od pozitivních po vyloženě negativní obsažené v jednom spisu je možná zarážející, ale ukazuje na sofistikovanost vztahů mezi lidmi, v tomto případě na vztah mezi posuzovatelem a posuzovaným. Posuzovat někoho, je dvojsečná zbraň, která se může obrátit proti posuzovateli. Proto se setkáme u posudků z kolonky „jednotlivců“ (nadřízených v minulém zaměstnání či u sousedských posudků, které se týkají většinou spořádanosti či neuspořádanosti rodinného života) s posudky poměrně benevolentními či přímo obecnými. Toto neplatí o posuzovatelích z řad členů krajských, okresních či místních organizací KSČ, tyto posudky měly být naprosto jednoznačné. Právě v nich se promítají vztahy mezi lidmi nejmarkantněji. Pokud byla posuzovatelkou z řad KSČ žena a posuzovaným muž, docházelo často k sepsání posudku, který opravdu nebyl objektivní nebo naopak až příliš subjektivní. Totéž se v mírnější podobě ukazuje i u posudků, kdy role jsou vyměněny. Posudky se zachovaly v celkem velkém množství, pokud jsou nekritické či protikladné více, než je obvyklé pro tuto dobu, jsou uvedeny v poznámkách u jednotlivých personálních spisů.

Posudky samotné však nehrají významnější roli při přijímání uchazeče do zaměstnání u České katolické charity.

V. RŮZNÉ

Pod položkou různé jsou ve spisech zařazeny všechny ostatní materiály. Jedná se především o jmenovací dekrety, pracovní smlouvy, povýšení pracovníka či naopak přeřazení a to jak v rámci odboru či ústavu na vyšší i na nižší pozici v organizaci, ukončení pracovní smlouvy, náplně práce. Zajímavým materiálem jsou pak záznamy ze služebních cest (většinou při kumulaci funkce hospodářského vědouceho v několika ústavech najednou), zprávy o převzetí ústavu novým hospodářským vedoucím včetně popisu jak má náležitý uvítací ceremoniál v ústavu vypadat, zápisy o inventarizaci ústavu jak materiální (vybavení provozu a pomocných zařízení - od lůžek až po kuchyňské nádobí), tak zásob potravin a především situační zprávy z jednotlivých ústavů (týkajících se nejen hospodářských záležitostí, ale i všeobecné politické „nálady“ a záměrů k jejich zlepšení).

V této části personálního spisu byly dále ponechány: zprávy o případném zatčení, rozsudky lidových soudů, sdělení o emigraci, záznamy o řešení neobvyklých situací, např. o

nevhodném chování správců ústavů, žádosti sester o zrušení přikázaného stěhování, žádosti o doplnění stavu a výsledek této žádosti včetně důvodové zprávy proč bylo nebo nebylo vyhověno a ev. úmrtí oznámení pracovníka. Civilní neboli hospodářští správci ústavů také procházeli politickým školením. U řady spisů se dochovalo vypracování jejich písemných prací. Jedná se o hustě popsané strany, většinou kopie, rozdělené podle jednotlivých přednášek. Od zaměstnance je očekáván projev naprosté loajality, třídního uvědomění a slouží jako argumentace při politické práci s řeholními sestrami. I na těchto vypracovaných úlohách je vidět, kam až je člověk schopen zajít pro udržení místa a alespoň relativního klidu pro práci. Poslední věta je však jen konstatováním, vzhledem k době, ze které se materiály dochovaly.

Personální spisy byly seřazeny abecedně, uloženy do archivních krabic (kartonů) a byl k nim vyhotoven dílčí inventář.

4. ZÁVĚR.

Dějiny České katolické charity předkládané v této práci měly být stručným úvodem do problematiky charitního poslání řeholních sester. Při práci ve fondech Národního archivu se však přede mnou otevřel svět naprosto odlišného vnímání let následujících po roce 1948, odlišného od „správně“ ideologicky probíhajících mých studií na gymnáziu v 80.tých letech.

V tichu badatelny na Chodovci jsem se probírala na první pohled velkým množstvím pramenů, abych posléze zjistila, co v praxi znamená práce s materiálem vznikajícím v „poválečném zmatku“. S prameny z doby nedávné jsem se setkala v takovém měřítku poprvé, a uvědomila jsem si, jak velmi obtížné je zorientovat se ve fondu (a jeho dodatcích), které jsou sice uloženy podle provenienčního principu, ale vnitřně jsou řazeny jen velmi orientačně a orientačně je vytvořena i archivní pomůcka. Mohu však být ráda, že vůbec tyto materiály existují a jsou dostupné, a myslím, že při pořádání fondů měli archiváři podobné pocity jako já při svých pátráních.

Celkem jsem prohlédla na třicet kartonů archiválií mimo fond České katolické charity, z nichž je zde jako pramenná základna uveden jen zlomek. Tento zlomek byl však pro základní výzkum podle mého názoru nejdůležitější, a pokud by se někdo další zabíral touto problematikou, podle inskripce, ev. spisové značky, dohledá materiál v archivu příslušných státních úřadů.

Práce samotná byla nesmírně zajímavá, protože jsem pracovala s rozličným materiálem, od strohých dokumentů, většinou politické a ekonomické povahy, až po dopisy a žádosti specifické a osobní. Díky této rozmanitosti dostávala práce na plastičnosti a zároveň bylo těžké zůstat objektivní, což bývá samozřejmě těžké i pro jiná zkoumaná období historického vývoje.

Samostatný výzkum by si určitě zasloužila některá témata, zde jen poznamenaná v kontextu, a která by měla být zpracována interdisciplinárně. Studenty teologie především již zmíněná práce nakladatelství a vydavatelství České katolické charity včetně dopadu ideologie komunistického režimu na úroveň duchovní literatury, studenty sociálních oborů například život v zaopatřovacích ústavech pro řeholní sestry a Kněžských domovech a studenty ekonomie dopady neporozumění mezi požadavky hospodářských plánů a skutečnými plány Státního úřadu pro věci církevní na omezení připomínek duchovního života v podobě devocionálií a drobných předmětů, které je možno mít doma.

V neposlední řadě by bylo žádoucí zpracování dějin České katolické charity i po roce 1960 a zvláště od poloviny 60.ých let až po začátek roku 1990. Komparací obou prací by mohl vzniknout materiál, z něhož by vycházely další články, které by se věnovaly např. klášterním objektům od jejich založení až do jejich buď likvidace, nebo určení pro čistě světské účely. Osudy nemají jen lidé.

Děkuji.

5. PRAMENY A LITERATURA

5.1. Prameny:

NA Praha, Fond Státní úřad pro věci církevní

NA Praha, Fond Státní úřad pro věci církevní, dílčí část Fond dodatky

NA Praha, Fond Státní úřad pro věci církevní, dílčí část Fond zasedání kolegia ministra – předsedy

NA Praha, Fond Ministerstvo školství, dílčí část Fond církevní odbor

NA Praha, Fond Česká katolická charita (nezpracováno)

Příruční archiv České katolické charity, nedatováno, uloženo Vladislavova 12, Praha 1.

5.2. Literatura:

BABIČKA Václav: Vývoj katolické religiozity v Českých zemích v letech 1949 – 1989, in *Sborník archivních prací*. Roč. LV., část 2, Praha 2005. ISSN 0036-5246.

BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2013. ISBN 978-80-7325-311-0.

BARTŮNĚK Václav: Od probošství k biskupství (1057 -1957), *in 900 let litoměřické kapituly*. Praha 1959.

BULÍNOVÁ, Marie, ed., JANIŠOVÁ, Milena, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. 1. díl Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka")*: Duben 1949 - březen 1950. Brno 1994. Edice dokumentů. ISBN 80-85270-29-3.

ČERNÁ Marie. Od školy až do důchodu: V síti kádrových materiálů, *in Dějiny a současnost*, 11/ 2009.

ČERNÁ, Marie: „Katolík, ale objektivní“: Vytváření obrazu (ne)spolehlivosti v kádrových posudcích komunistického Československa, *in Biograf* 55/2011.

DEMEL Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků*. Brno 2008, ISBN 978-80-73-25-170-3.

KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1536-5.

KALINOVÁ Lenka. *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Česká společnost po roce 1945. Sv. 1. ISBN 80-7285-043-1.

Kamínky: drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti. 1. vyd. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2000-2002. 4 sv. ISBN 80-238-5341-4.

KAPLAN Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno 1993. ISBN 80-85270-22-6.

KAPLAN Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*, Brno 2005, ISBN 80-86598-98-5.

Kolektiv autorů. *Typový skartační rejstřík: novelizované vydání*. 4. vyd. Ostrava 2013. ISBN 978-80-7225-380-7.

MAČALA Pavol, MAREK Pavel, HANUŠ Jiří: *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, ISBN 978-80-7325-218-2.

MAREK Pavel, HANUŠ Jiří: *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno 2006, ISBN 80-7325-097-7.

ORWELL George. *Farma zvířat*. Opis 1972, vlastní sbírka.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Reprint Argo/ Paseka, Praha 1997. Díl V., str. 161 ISBN 80-7203-007-8.

RÁKOSNÍK, Jakub. *Sovětizace sociálního státu: lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945-1960*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. Fontes. ISBN 978-80-7308-303-8.

TRETERA Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří 2002, ISBN 80-7192-707-4.

SURSUM – *Věstník politického Klubu duchovenstva Československé strany lidové*. Příloha Časopisu katolického duchovenstva, roč. IV., 1/1924.

Kolektiv autorů. *Typový skartační rejstřík: novelizované vydání*. 4. vyd., Ostrava 2013. ISBN 978-80-7225-380-7.

VLČEK Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*. Olomouc 2004, ISBN 80-7266-179-5.

VLČEK Vojtěch (ed.): *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze. Olomouc 2005, ISBN 80-7699-195-7

5.3. Prameny on - line:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Otto_Lev_Stanovsk%C3%BD

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/11/od-skoly-az-do-duchodu-/>

<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=10512>

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1956/012-1956.pdf>

<http://nassmer.blogspot.cz/2012/03/vystava-sovetsky-raj-v-praze-1942.html>

<http://portal.uur.cz/spravni-usporadani-cr-organy-uzemniho-planovani/nuts.asp>

<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z1a.htm>

spcp.prf.cuni.cz/30-41/37-cele.pdf

<http://snem.cirkev.cz/download/Kadlecova.htm>

<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/228-49>.

<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z1a.html>

<http://www.badatelna.eu/fond/1910/>

<http://www.apologet.cz/>

<http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v550>

<http://www.doduce.cz/>

http://www.dpv.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=26764&Itemid=2

<http://www.novezamky.cz/index.php?nid=3504&lid=cs&oid=431141>

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-2/Sluzebnici-neverni.html>

http://www.totalita.cz/50/50_01_017.php

http://www.uspza.cz/soubory/zampach_posledni_majitele_text_zdroje_rodokmeny.pdf

<http://www.veterov.eu/historie/kostel-a-fara>

veškeré další v práci uvedené on-line odkazy na zákony a vládní nařízení jsou čerpány z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx> (k dohledání podle ročníku nebo částky, ve které je příslušný zákon nebo vládní nařízení publikováno).

5.4. Seznam příloh:

Příloha č. 1: Stanovy České katolické Charity.

Příloha č. 2: Seznam ústavů České katolické charity.

Příloha č. 3: Opis dopisu pracujících Antonínu Zápotockému.

Příloha č. 4: Opis zprávy o procesu se skupinou řádových kněží v roce 1950.